

Komparativna analiza strukturno i značenjski bliskih frazema i poslovice u hrvatskome i turskome jeziku

Jazvo, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:480403>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

ODSJEK ZA HUNGAROLOGIJU, TURKOLOGIJU I JUDAISTIKU

KATEDRA ZA TURKOLOGIJU

DIPLOMSKI RAD

KOMPARATIVNA ANALIZA STRUKTURNO I ZNAČENJSKI BLISKIH FRAZEMA I
POSLOVICA U HRVATSKOME I TURSCKOME JEZIKU

Studentica: Jelena Jazvo

Mentorica: doc. dr. sc. Barbara Kerovec

Zagreb, ožujak 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Komparativna analiza strukturno i značenjski bliskih frazema i poslovice* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice doc. dr. sc. Barbare Kerovec. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardima struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

SADRŽAJ:

1. UVOD
2. Teorijski dio
 - 2.1. Definicija i obilježja frazema
 - 2.2. Širenje frazema u druge jezike
 - 2.3. Hrvatska frazeologija i frazeološka istraživanja
 - 2.4. Turska frazeologija i frazeološka istraživanja
 - 2.5. Definicija i uloga poslovice u jeziku
3. Komparativna analiza strukturno i značenjski bliskih frazema i poslovice u hrvatskome i turskome
 - 3.1. Frazemi
 - 3.1.1. Podudarnost leksemskih sastavnica i pozadinske frazemske slike
 - 3.1.2. Djelomična podudarnost leksemskih sastavnica i sličnost pozadinske slike
 - 3.1.3. Nepodudarnost leksemskih sastavnica i različitost pozadinske slike
 - 3.2. Poslovice
 - 3.2.1. Potpuna ili djelomična podudarnost sastavnica
 - 3.2.2. Samo semantička podudarnost
4. ZAKLJUČAK
5. LITERATURA

SAŽETAK

ABSTRACT

1. UVOD

Frazemi su neslobodne sveze riječi kod kojih značenje ne proizlazi iz zbroja značenja pojedinačnih sastavnica već ih nadilazi. Frazemi na kratak, dosjetljiv i lako pamtljiv način opisuju pojave i situacije iz vanjezične stvarnosti te tako omogućuju konciznost iskaza. Poslovice su pak, tradicionalne izreke nepromjenjiva oblika koje prenose neku etičku ili filozofsku poruku.

Inspiracija za bavljenje ovom temom potekla je iz satova lektorskih vježbi na fakultetu gdje su analizirani turski frazemi i poslovice pri čemu je primijećeno da su mnogi u pogledu značenja, a nerijetko i sastavnica, slični hrvatskim frazemima i poslovicama. S obzirom na to da vrlo često frazemi i poslovice općenite, univerzalne pojave i iskustva iz vanjezične stvarnosti, ne čudi da se u mnogim jezicima, a tako i u hrvatskome i turskome, mogu pronaći sličnosti među njima glede izbora sastavnica te značenja pogotovo. Ipak, i frazemi i poslovice su društveno-civilizacijski obilježene forme izražavanja te često reflektiraju specifičnu kulturu, običaje i stavove naroda iz čijeg su jezika potekli, stoga su određene razlike među njima očekivane.

Mnogi su kvalitetni diplomski radovi napisani na temu analize frazema s određenom sastavnicom (npr. domestozoonimskom ili somatskom) u hrvatskome i turskome jeziku, no ovaj će rad biti općenitiji jer u analizi neće biti razmatrani frazemi samo s određenom sastavnicom, već će cilj rada biti oformiti korpus frazema i poslovice u hrvatskome i turskome jeziku koji su strukturno i značenjski slični, analizirati značenjsku motivaciju te motivaciju iza izbora sastavnica istih, a zatim analizirati i razlike u izboru sastavnica te ponuditi razlog za ove različitosti oslanjajući se na pripadnost hrvatskoga i turskoga jezika različitim društveno-civilizacijskim krugovima.

Primjeri će biti crpljeni iz različitih relevantnih znanstvenih članaka, knjiga i rječnika, internetskog rječnika frazema i poslovice TDK, te internetske Baze frazema hrvatskoga jezika. U rad će biti uvršteni frazemi i poslovice iz hrvatskoga i turskoga jezika koji se semantički podudaraju, a zatim će ih se podijeliti u kategorije ovisno o tome podudaraju li se samo semantički ili i izborom sastavnica. Bit će objašnjeno značenje svakog frazema ili poslovice, analizirane sličnosti i razlike u izboru sastavnica, ponudit će se motivacija iza značenja frazema/poslovice te objasniti razlike na temelju kulturološko-civilizacijskih razlika ondje gdje je to moguće.

U sklopu teorijskog dijela rada, prvo će se definirati frazemi i njihovo širenje u druge jezike, a zatim će se nekoliko stranica posvetiti hrvatskim i turskim frazeološkim istraživanjima. Nakon definiranja poslovice i njihove uloge u jeziku, slijedi dio s analizom u kojemu će se frazemi i poslovice svrstati u kategorije ovisno o tome podudaraju li se i po izboru sastavnica i pozadinskoj slici ili pak samo semantički te će se analizirati.

2. Teorijski dio

2.1. Definicija i obilježja frazema

Frazem je sintagmatska cjelina u kojoj su riječi udružene neslobodnim vezama što znači da značenje frazema ne proizlazi iz zbroja pojedinačnih značenja riječi koje ga tvore, već on dobiva potpuno novo, preneseno značenje, a njegove sastavnice gube svoje samostalno leksičko značenje. Frazemi se još nazivaju frazeologizmima ili idiomima. Prije su se nazivali frazama, no ta je riječ s vremenom zadobila negativan, pejorativni prizvuk te se počela definirati kao "izraz koji ništa ne znači" pa je njezino korištenje u ovom smislu napušteno.¹

U Hrvatskoj gramatici (1997), u kojoj se za pojam frazema koristi termin *fraza*, frazemi se definiraju na sljedeći način: "To su izričaji kojima je zadana shema ustrojstva, redoslijed i vrsta sastavnice. Imaju ograničenu mogućnost variranja (deklinacije, konjugacije), ali im je barem jedna sastavnica, obično pridjev, zamjenjiva drugim sličnoznačnim riječima. Značenje fraze ne proizlazi iz njezine sintaktičke konstrukcije ni iz njezinih sastavnica, već iz fraze kao cjeline. Pri tome neki od elemenata fraze mogu dolaziti i u prenesenu značenju."²

Osim ovih obilježja frazema važno je navesti još jedno koje ističe Antica Menac, a to je činjenica da se "frazemi ne ostvaruju u govornom procesu, nego se reproduciraju u gotovom obliku kakav se ustalio dugom upotrebom."³ To znači da frazemi nisu nešto što sami smišljamo dok govorimo, već koristimo već postojeće, ustaljene 'šablone'.

Obilježja frazema navedena u gore izdvojenim definicijama možemo ilustrirati na konkretnom primjeru frazema *mačji kašalj*. Ovaj se frazem koristi kada želimo reći da je neki posao ili zadatak vrlo lagan i da se može izvršiti bez ikakvih poteškoća i prepreka. Redoslijed je riječi ustaljen jer se frazem nikada ne susreće u obliku *kašalj mačji*, odnosno, čak i da se upotrijebi na taj način, djelovalo bi čudno i 'zaparalo' nam uši. Osim toga, u ovom je frazemu prisutan vrlo visok stupanj desemantizacije jer nas pojedinačna značenja sastavnica nimalo ne upućuju na

¹ Marija Turk, "Naznake o podrijetlu frazema", *FLUMINENSIA* 6 (2014), 37.

²Eugenija Barić et al., ur., *Hrvatska gramatika* (Zagreb: Školska knjiga, 1997), 555.

³ Antica Menac, *Hrvatska frazeologija* (Zagreb: Knjigra, 2007), 9

pravo značenje frazema. Turski frazem ekvivalentnoga značenja glasi *çocuk oyuncağı* (“dječja igračka”).

Za razumijevanje značenja frazema vrlo često nije dovoljna sama lingvistika; pothvat je to interdisciplinarnе prirode koji obuhvaća primjenu znanja iz povijesti, geografije, etnografije itd., a sve zato što su frazemi vrlo često povezani ili proistječu iz kulturno-povijesnih specifičnosti nekog naroda. U hrvatskom jeziku kao primjer možemo istaknuti frazeme za *Kulina bana* koji znači "davno, u stara dobra vremena" i *Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba* koji se koristi u značenju "gubljenje vremena, neobavljen posao." Ovakve frazeme nazivamo nacionalnima, a na njihov nacionalni karakter upućuju osobno ime, toponim, povijesni događaj ili nemogućnost predviđanja značenja cjeline iz pojedinačnih sastavnica.

2.2. Širenje frazema u druge jezike

Nacionalni se frazemi mogu proširiti u druge jezike u slučajevima kada njihova značenjska motivacija proizlazi iz neke povijesne činjenice koja je poznata u cijelom svijetu ili barem užem kulturološkom krugu. Primjerice, *Bartolomejska noć* („krvoproliće”), *Potemkinova sela* („obmana”, „prazan sjaj”) i sl.

Strani se frazemi u druge jezike šire u izravnom (neprevedenom) i kalkiranom (prevedenom obliku). Najveći broj neprevedenih frazema potječe iz latinskog jezika, npr. *ad hoc, alter ego, bona fide, in medias res, status quo* i sl. Ipak, strani frazemi u jezik češće ulaze metodom kalkiranja, no proces kalkiranja ipak ima određena pravila i ograničenja: potrebna je semantička podudarnost u jeziku primatelju i jeziku za kojega se pretpostavlja da je davatelj, kulturno-povijesne mogućnosti preuzimanja i sl.

Kada u dva jezika postoje frazemi istog ili sličnog značenja ili pak istog ili sličnog izbora sastavnica, pretpostavlja se da se dogodilo kalkiranje. Zbog specifične prirode frazema koja se manifestira u raskoraku između značenja koje bi se moglo pretpostaviti proučavanjem pojedinačnih sastavnica i stvarnog značenja frazema, ne očekuje se da su frazemi nastali poligenезom (istovremenim i neovisnim razvijanjem u dvama različitim jezicima).⁴

⁴ Marija Turk, "Naznake o podrijetlu frazema", *FLUMINENSIA* 6 (2014), 39.

Mnogi kalkirani frazemi potječu iz izvora koji su zajednički svim europskim narodima: antički svijet, Biblija, a kasnije i pojedinačni autori (pjesnici, znanstvenici itd.). Što se tiče kalkiranih frazema u hrvatskom jeziku, oni uglavnom dolaze iz jezika onih naroda s kojima smo u povijesnom, kulturološkom i trgovinskom smislu imali razvijene veze; primarno je to talijanski jezik, a od kraja 18. stoljeća i značajnijeg razvoja hrvatskog sjevera i njemački jezik.⁵

S obzirom na to da hrvatski i turski jezik ne pripadaju istom kulturološko-jezičnom krugu, postavlja se pitanje kako su se u oba jezika pojavili frazemi s istim značenjem te istim ili sličnim izborom sastavnica. Kao potencijalni uzrok možda se mogu istaknuti stoljeća koja su dijelovi Hrvatske proveli pod okupacijom Osmanskog Carstva; logično je za pretpostaviti da je tijekom tog perioda došlo do određene jezične razmjene, no ta tema, kao i detaljna analiza geneze frazema, izvan su okvira ovog diplomskog rada. Umjesto toga, analiza u sklopu rada bit će fokusirana na otkrivanje zajedničke motivacije iza strukturalno i značenjski bliskih frazema te analizu pozadinske slike frazema.

2.3. Hrvatska frazeologija i frazeološka istraživanja

Frazeologija (grč. *phrasis* 'izraz' + *logos* 'riječ, govor') je jedna od najmlađih lingvističkih disciplina te se iz leksikologije počela izdvajati sredinom 20. stoljeća, točnije nakon 1947. godine kada je lingvist Viktor Vladimirovič Vinogradov objavio rad *Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku*.⁶ Valja spomenuti da su neki lingvisti puno prije izdavanja Vinogradovog epohalnog djela primijetili postojanje semantički cjelovitih izraza, no u nedostatku bolje terminologije, nazivali su ih poslovicama ili uzrečicama. Prvi takav članak u kojemu se analizira podrijetlo frazema objavljen je 1813. godine u Rusiji.⁷

Pionirka hrvatske frazeologije jest Antica Menac koja je 1970-ih godina uspješno primijenila teorije ruskih lingvista na hrvatsku frazeologiju te potaknula razvoj ove lingvističke discipline i

⁵ Josip Jernej, "Bilješke oko podrijetla naše frazeologije", *Suvremena lingvistika*, 41-41 (1996), 266.

⁶ Željka Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* (Zagreb: FF press, 2002), 6.

⁷ Željka Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 6.

kod nas. Oko sebe je okupila grupu suradnika, primarno rusista, koji su kasnije postali srž *Zagrebačke frazeološke škole*.⁸

Prema Željki Fink-Arsovski⁹, osnovna jedinica frazeologije jest frazem koji se sastoji od najmanje dviju sastavnica karakteriziranih cjelovitošću i čvrstom strukturom, a može se koristiti kao zasebna rečenica ili može vršiti sintaktičku ulogu unutar rečenice.

Kada se govori o frazemima, vrlo je važno spomenuti pojam frazemske pozadinske slike, odnosno semantičkog taloga koji je prva objasnila upravo Željka Fink-Arsovski. Semantički je talog “unutarnja slika koja motivira frazeološko značenje što znači da leksičko značenje komponente ne odlazi u nepovrat, već zajedno s drugim komponentama tvori sliku koja onda utječe na stvaranje frazeološkog značenja. (1994: 72)”¹⁰ Drugim riječima, unatoč raskoraku između denotativnog značenja pojedinačnih frazemskih sastavnica i značenja samog frazema, oni nisu u potpunosti nepovezani. Da jesu potpuno nepovezani, frazem *biti rođen pod sretnom zvijezdom* mogao bi se umjesto frazema *praviti od muhe slona* koristiti u značenju „pretjerivati, predstavljati nešto kao veći veći problem nego što zaista jest”, a što očito nije slučaj. U sklopu ovog diplomskog rada, pojmovi *pozadinska frazemska slika* i *semantički talog* koristit će se kao istoznačni.

Pojam desemantizacije ključan je za razumijevanje frazema. Desemantizacija, odnosno semantička preoblika podrazumijeva potpuno ili djelomično gubljenje osnovnog, tj. denotativnog značenja frazemskih konstituenata te poprimanje novog značenja, pri čemu se misli na to da frazem kao cjelina poprima novo značenje koje nadilazi zbroj značenja njegovih konstituenata. Primjerice, frazem *živjeti kao bubreg u loju* znači “živjeti dobro i lagodno, u bogatstvu i izobilju” i u njemu je prisutna djelomična desemantizacija s obzirom na to da je glagolska sastavnica *živjeti* zadržala svoje primarno značenje, a drugi dio frazema *bubreg u loju* desemantiziran je i poprimio je metaforičko značenje. S druge strane, primjer frazema s potpuno desemantiziranim sastavnicama jest *kao gromom ošinut* koji znači “neugodno iznenađen, preneražen” kod kojega je prisutna potpuna desemantizacija sastavnica s obzirom na to da one, kada se pogleda njihovo

⁸ Željka Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 6.

⁹ Željka Fink-Arsovski, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, 8.

¹⁰ Željka Fink, "Adjektivni frazeologizmi u ruskom i hrvatskom jeziku" (neobjavljena doktorska disertacija, 1994), 72. prema Marija Turk i Maja Opašić, "Supostavna raščlamba frazema", *FLUMINENSIA* 20 (2008), 19.

denotativno značenje, opisuju prirodnu pojavu, a sam frazem zapravo opisuje ljudsko emotivno stanje.

2.4. Turska frazeologija i frazeološka istraživanja

U suvremenom se turskome pojam frazema označuje terminom *deyim*, no tijekom povijesti koristili su se termini poput *darbimesel*, *tabir* i *istilah*. Nakon uspostavljanja Republike 1923. godine, jedno se vrijeme koristio pojam *tabir*, a onda je 1935. godine *Türk Dili Araştırma Kurumu* (Institut za istraživanje turskoga jezika) objavio djelo *Osmanlıca'dan Türkçe'yecep kılavuzu* (Džepni priručnik za tranziciju s osmanskog na turski) u sklopu kojega je predložen pojam *deyim* kao turska alternativa za osmanski *tabir* te je tako prihvaćen i koristi se i danas.

U turkijskim se državama frazeologija od 1940-ih godina počinje proučavati kao zasebna disciplina unutar lingvistike, a nakon 1950-ih godina počinju se pisati radovi čija je svrha bila postići da se frazeologija prihvati kao odvojena disciplina unutar lingvistike. Prema Kezhalinovom članku iz 2017. godine¹¹, ni dan danas među turkijskim lingvistima ne postoji jedna ustaljena, općeprihvaćena definicija frazema te postoje različita mišljenja i perspektive glede toga što frazem zapravo jest. Neki lingvisti frazemima smatraju samo ustaljene grupe riječi, dok drugi predmetom izučavanja frazeologije smatraju grupe riječi općenito, bez uvjeta da budu ustaljene i nepromjenjive. Iz ove međusobne neusklađenosti turkijskih lingvista vidljivo je da je frazeologija u Turskoj i ostalim turkijskim državama još u fazi razvoja te da postoje mnoga pitanja koja se u turkološkim frazeološkim istraživanjima moraju sveobuhvatno razmotriti i analizirati.

Unatoč nedostatku uniformnosti u definicijama frazema različitih turkijskih lingvista, postoje neka obilježja frazema oko kojih se lingvisti uglavnom slažu te ih navodimo ovdje:

1. Frazemi su ustaljene grupe riječi stabilne strukture
2. Koriste se u gotovom obliku
3. Značenje frazema različito je od zbroja značenja njegovih sastavnica

¹¹ Kuanysbekt Kenzhalin, "Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları", *TÜRK DÜNYASI, Dil ve Edebiyat Dergisi* (2017), 107.

4. Redoslijed sastavnica jest nepromjenjiv
5. Nprevedivi su na druge jezike
6. Primarno značenje sastavnica gubi se te se formira metaforičko značenje

Rečeno je da je frazeologija u turskom i ostalim turkijskim jezicima još uvijek relativno nerazvijena grana, što se manifestira i u međusobnom neslaganju lingvista glede toga što frazem jest i koja su mu obilježja. Primjer koji dobro ilustrira ovo jest činjenica da kirgiška lingvistkinja Osmanova¹² kao jedno od obilježja frazema ističe mogućnost korištenja istoznačnica na mjestu sastavnica s metaforičkim značenjem, s čime se Ömer Asim Aksoy ne slaže jer on izričito navodi nemogućnost zamjene leksemskih sastavnica istoznačnicama kao jedno od temeljnih obilježja frazema¹³. Po ovom pitanju hrvatski bi se frazeolozi složili s Aksoyem, nikako s Osmanovom jer, kako navodi Antica Menac u svojoj knjizi *Hrvatska frazeologija*, struktura je frazema često toliko čvrsta da se frazemske sastavnice ne mogu zamijeniti sinonimima ili bliskoznačnicama pa se tako ne može reći *ostaviti na cjediljci* umjesto *ostaviti na cjedilu*.¹⁴

S obzirom na to da je Ömer Asim Aksoy, autor djela *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü I* i *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü II*, najproduktivniji turski jezikoslovac po pitanju znanstvenih radova na području frazeologije, njegova frazeološka razmatranja i analize valja podrobnije opisati. Aksoy definira ustaljene veze riječi u koje ubraja frazeme i poslovice, no i druge oblike kao što su blagoslovi, kletve, psovke, pitalice, brojalice itd. koje hrvatski frazeolozi nužno ne bi ubrojili u frazeme.

Kao semantička obilježja frazema Aksoy izdvaja sljedeće:

1. semantička i sintaktička stabilnost - redoslijed se riječi u frazemima ne može mijenjati niti se njegove leksemke sastavnice mogu zamijeniti istoznačnicama;
2. frazemi su sredstva konciznog iskaza (princip *laconica brevitatis*);
3. sastoje se od najmanje dvije punoznačne riječi.

¹² Kuanyshbek Kenzhalin, "Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları", *TÜRK DÜNYASI, Dil ve Edebiyat Dergisi* (2017), 112.

¹³ Ömer Asim Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, VII izdanje (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2017), 38.

¹⁴ Antica Menac, *Hrvatska frazeologija* (Zagreb: Knjigra, 2007), 12.

Kao temeljna semantička obilježja frazema pak, Aksoy navodi:

“Frazem je specifična jezična forma ustanovljena kako bi se pomoću nje neki koncept označio i pretočio u riječi lijepim načinom izražavanja. Za razliku od poslovice, uloga frazema nije da poduče, daju savjete ili da nam pokažu pravi put.”¹⁵

Osim toga, Aksoy s obzirom na formu frazeme dijeli na sintagmatske i rečenične te navodi da se rečenične često, upravo zbog njihove forme, miješa s poslovicama. Kao primjer rečeničnog frazema navodi *Atı alan Üsküdar'ı geçti* koji je značenjski ekvivalent hrvatske poslovice *Prošla baba s kolačima* pa je ovdje zanimljivo primijetiti da je ovaj izraz prema Aksoyu frazem, ne poslovice. Kao primjer sintagmatskog frazema, Aksoy navodi: *ağır başlı* (glup, pospan), *eli bayraklı* (svadljiv, lošeg temperamenta), *gel zaman git zaman* (nakon dugo vremena) itd.¹⁶

Zanimljivo je kod Aksoya što on, za razliku od hrvatskih lingvista i gore spomenute kirgiške lingvistkinje Osmanove, metaforičnost ne smatra distinktivnim obilježjem frazema. Aksoy također izraze poput *buz gibi soğuk* („hladan kao led”¹⁷), *kar gibi beyaz* („bijel kao snijeg”¹⁸) i *tilki gibi kurnaz* („lukav kao lisica”¹⁹) ne smatra frazemima, a iz Baze frazema hrvatskoga jezika vidljivo je da se ovi izrazi u hrvatskome jeziku smatraju frazemima.

¹⁵Ömer Asim Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, VII izdanje (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2017), 40-41. (prev.a.)

¹⁶Ömer Asim Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, VII izdanje (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2017), 39.

¹⁷<http://frazemi.ihj.hr/search/?q=hladan>

¹⁸<http://frazemi.ihj.hr/search/?q=snijeg>

¹⁹<http://frazemi.ihj.hr/search/?q=lukav>

2.5. Definicija i uloga poslovice u jeziku

*Poslovice je duhovitost pojedinca, a mudrost svijetu.*²⁰ (J. Russel)

"Poslovice je tradicionalna izreka nepromjenjiva oblika koja prenosi neku etičku ili filozofsku istinu ili mudro zapažanje o životu, svijetu ili ljudskoj prirodi."²¹ Četiri glavna obilježja poslovice su tradicija, nepromjenjiv oblik²², usmeno prenošenje i sadržaj.

Prema gore citiranom znanstvenom radu, ni sami se paremiolozi²³ nisu uspjeli dogovoriti što točno poslovice jest. Poznati paremiolog Archer Taylor u svojoj je knjizi naziva *The Proverb* izjavio da je "pothvat definiranja poslovice pretežak da bi vrijedilo laćati ga se"²⁴, a Alan Dundes kaže da "je nevjerojatno kako, unatoć tome što svi znaju što je poslovice, nitko nije uspio artikulirati tu općepoznatu stvar."²⁵

Pavao Mikić i Danica Škara u svome djelu *Kontrastivni rječnik poslovice* navode nekoliko obilježja koja se odnose na poslovice kao formu jezićnog izražavanja²⁶:

- učestalost upotrebe;
- specifićna sintaktićka struktura;
- metaforićnost i sažetost;

²⁰ Pavao Mikić i Danica Škara, *Kontrastivni rječnik poslovice* (Zagreb, Školska knjiga, 1992), 25.

²¹ Gordana Mikulić, "On Understanding Proverbs", *STUDIA ETHNOLOGICA* 3 (1991), 145. prema F.A. de Caro, "Riddles and Proverbs", u *Folk Groups & Folklore Genres. An Introduction*, ur. Elliott Oring (University Press of Colorado, 1986). (prev.a.)

²² Valja napomenuti da se o nepromjenjivosti kao jednoj od osnovnih karakteristika poslovice da raspravljati s obzirom na to da kako vrijeme prolazi, poslovice dobivaju nove inaćice i primjene, pogotovo u kontekstu novinarskih tekstova, no ipak uvijek zadržavaju poveznicu s originalnim oblikom i znaćenjem ili aludiranje na isto.

²³ Prema Hrvatskom jezićnom portalu, paremiologija je znanstvena disciplina koja se bavi proućavanjem i tumaćenjem poslovice. (<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, pristupljeno 13.12.2021.)

²⁴ Archer Taylor, *The Proverb*. (Copenhagen: Rosenkilde and Bagger, 1962) prema Gordana Mikulić, "On Understanding Proverbs", 145. (prev.a.)

²⁵ Alan Dundes, *On the structure of the proverb. The wisdom of many*. (New York, London: Garland Publishing, Inc., 1981) prema Gordana Mikulić, "On Understanding Proverbs", 145. (prev.a.)

²⁶ Pavao Mikić i Danica Škara, *Kontrastivni rječnik poslovice* (Zagreb, Školska knjiga, 1992), 8-9.

- ahistoričnost i ageografičnost (apsolutizira prostor i vrijeme);
- često korištenje apstraktnih pojmova u poslovicama zbog njihove veće opće prihvaćenosti.

Na temelju gore navedenih obilježja, poslovice se može definirati na sljedeći način: „Poslovice je općepoznata, slikovito izražena misao koja izražava neki sud, pouku, moralno načelo i sl., a zbog svoje kratkoće, preciznosti i slikovitosti lako se pamti i prenosi s pokoljenja na pokoljenje. Ona uopćava i tipizira životne pojavnosti, nosi poruku jedne svestremenske istine te se stoga vrlo lako prenosi iz jedne kulture u drugu.”²⁷

Zanimljivo je ovdje primijetiti potpuni raskorak između definicije obilježja poslovice navedenoga u posljednjoj rečenici gornjeg citata (lako međukulturalno prenošenje) s obilježjima poslovice koje je Ömer Asim Aksoy definirao u svom kapitalnom djelu *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü I*. Naime, Aksoy u uvodnome dijelu rječnika kao posebnosti poslovice, između ostaloga, navodi i da su one izrazito usko vezane za određeni narod, odnosno, da su poslovice ogledalo naroda te reflektiraju njegovu oštrinu uma, širinu snova i delikatnost misli. Također navodi da svaka poslovice nosi specifičan pečat naroda iz kojega je potekla. Ovom je diskrepancijom oprimjerena tvrdnja s početka ovog podnaslova prema kojoj se ni sami paremiolozi još nisu međusobno dogovorili što točno poslovice jest.

Ömer Asim Aksoy poslovice definira kao “izraze koji su se ustalili u obliku generalnog pravila, mudre misli ili savjeta, a naslanjaju se na bogata iskustva naših predaka te su prihvaćeni od strane naroda.”²⁸ Poslovice su kratke i koncizne jezične strukture koje pospješuju ljepotu izraza, snagu izražavanja te bogatstvo koncepata, a ujedno omogućuju da se u malo riječi kaže mnogo. Nastale su iz iskustava koje su šire narodne mase doživljavale tijekom stoljeća, a svjedoče o kolektivnim mišljenjima i stavovima nekog naroda te nose njegov pečat; prema Aksoyu, stav dokumentiran poslovicom univerzalno je prihvaćen kao ispravan.

Glede strukturalnih obilježja poslovice, Aksoy navodi da su one ukalupljeni, ‘smrznuti’ izrazi te da se njihove sastavnice ne mogu mijenjati istoznačnima niti im se može mijenjati redosljed riječi. Primjerice, u posloviци *Derdini saklayan derman bulamaz* riječ *derman* ne može se

²⁷ Pavao Mikić i Danica Škara, *Kontrastivni rječnik poslovice* (Zagreb, Školska knjiga, 1992), 9.

²⁸ Ömer Asim Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, VII izdanje (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2017), 37. (prev.a.)

zamijeniti riječju *ilaç* unatoč tome što su istoznačnice.²⁹ Što se njihove uloge tiče, Aksoy tvrdi da svaka poslovice ima karakteristiku općeg pravila ili fundamentalnog principa.

Profesor Musa Yaşar Sağlam sa Sveučilišta Hacettepe u Ankari navodi: "Poslovice i frazemi koji su prenošenjem s generacije na generaciju ostali sačuvani do suvremenog doba, prenose nam jezične slike o životnim uvjetima i tradicijama prethodnih generacija."³⁰ Također navodi da poslovice imaju dvije razine značenja, direktno i indirektno, što otežava njihovo ispravno razumijevanje i prevođenje na druge jezike, a osim toga, vrlo često postoji diskrepancija između onoga što se iz poslovice 'vidi' i onoga što ona zapravo implicira. Kako bismo poslovice razumjeli, potrebno je da ih pročitamo ili čujemo u kontekstu, primjerice u sklopu nekog književnog teksta.

Važno je napomenuti da je razumijevanje poslovice iz stranog jezika znatno olakšano ako u vlastitom materinjem jeziku postoji poslovice ekvivalentna značenja i sličnog ili istog izbora sastavnica. Primjerice, govornici hrvatskoga jezika neće imati previše poteškoća u razumijevanju turske poslovice *Gözden irak olan gönülden de irak olur* jer u hrvatskome postoji poslovice *Daleko od očiju, daleko od srca*. Razlika je u tome što je u turskoj inačici korišten leksem *gönül* koji bi mnoge možda primarno asociirao na leksem *duša*, a ne *srce* te je umjesto leksema *uzak* u značenju „dalek” korišten leksem *irak* koji je nešto rjeđi te stilski obilježeniji. Unatoč tome, zbog postojanja ekvivalencije u materinjem jeziku, govornici hrvatskoga ne bi imali većih poteškoća u dešifriranju značenja ove poslovice.

U svome članku *Poslovice u kontekstu*³¹, Endstrasser objašnjava da u paremiologiji, znanstvenoj disciplini koja se bavi proučavanjem poslovice, generalno govoreći postoje dva pristupa: 1) komparativno-povijesni, koji se orijentira na prvobitno značenje neke poslovice smatrajući ga najvažnijim, ignorirajući jezično i društveno okruženje te druga značenja koja je poslovice mogla steći s vremenom, i 2) strukturalni pristup, koji jezik promatra kao sustav i oblik, a zanemaruje njegovo ostvarenje u komunikacijskom činu i kontekst. Endstrasser naglašava važnost konteksta

²⁹Omer Asim Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (Istanbul: İnkilap Kitabevi, 2018), 16.

³⁰ Musa Yaşar Sağlam, "Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2001), 45. (prev.a.)

³¹ Vilko Endstrasser, "Poslovice u kontekstu", *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 28/1 (1991), 159-160

za upotrebu i razumijevanje poslovice jer poslovica, odnosno formulativni izraz, sama po sebi jest nositelj značenja, no to se značenje u potpunosti manifestira tek njezinom upotrebom u kontekstu, a isto potvrđuje i Maja Bošković-Stulli navodeći da „situacija može dati poticaj i spontanom variranju oblika izricanja poslovice.“³²

Aristotel je poslovice definirao kao metafore kod kojih se značenje prenosi s vrste na vrstu, odnosno upotrebom poslovice uspoređuju se dva reda stvari koji su u određenoj situaciji analogni. Primjerice, pri korištenju poslovice *Vuk dlaku mijenja, ali ćud nikada*, osobe za koje smatramo da se zapravo nisu promijenile nabolje, već se samo prave, uspoređujemo s vukom koji mijenja svoj vanjski izgled (dlaku), ali ne i svoju unutrašnjost (ćud).

Shodno tome možemo zaključiti da je važan odnos između situacije sadržane u poslovi i društvene, odnosno izvanjezične situacije na koju se upotreba poslovice odnosi. Endstrasser tvrdi da poslovice same po sebi imaju čvrst semantički potencijal, no do prenošenja značenja može doći samo u kontekstualnoj sredini, dakle u specifičnoj situaciji u kojoj se poslovica upotrebljava. Primjerice u poslovi *Lijepa riječ i željezna vrata otvara* upućuje se na to da ljubaznost i pristojnost mogu čovjeku mnogo pomoći u životu i donijeti mu korist, no svoje će puno značenje ova poslovica ostvariti tek u kontekstu, unutar nekog diskursa, npr. kada od javnog službenika u nekoj državnoj ustanovi dobijemo informacije koje su nam bile potrebne jer smo se ponijeli ljubazno i pristojno.

Jednostavni oblici poput poslovice i viceva govor su zajednica te je u njima sačuvan vrijednosni sustav neke zajednice. Ovi se oblici prenose tradicijom i usađeni su u kolektivnu svijest zajednice, no ipak svaka zajednica ima i podslojeve koji mogu imati sebi svojstvene poslovice, a učestalost korištenja poslovice i tipovi poslovice također se mogu razlikovati i među generacijama. Autorica Matilde Hain u svojoj studiji *Sprichwort und Volkssprache, Eine volkskundlich-soziologische Dorfuntersuchung* navodi primjer razgovora između bake i unuke gdje se unuka žali da ne smije u susjedno selo na ples, a baka joj odgovara: “Ljudi oduvijek govore: najbolje se krave nalaze u štali, a ne na tržnici.”³³ U novije vrijeme ovakva bi se

³² Maja Bošković-Stulli, "Poslovice u zagrebačkom "Vjesniku"", *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 10/3 (1980), 77.

³³ Matilde Hain, *Sprichwort und Volkssprache. Eine volkskundlich-soziologische Dorfuntersuchung*. (Verlag: Wilhelm Schmitz Verlag, 1951) prema Vilko Endstrasser, "Poslovice u kontekstu", 171.

poslovica mogla protumačiti kao uvredljiva i seksistička s obzirom da implicira usporedbu između žene i životinje, odnosno krave, no nije teško razumjeti da je u nekadašnja vremena imala veliku upotrebnu vrijednost jer se uklapala u tadašnje dominantne društvene vrijednosti. Poslovice se danas puno rjeđe koriste u svakodnevnom govoru, ali bez obzira na to, ostaju najčešće korišteni folklorni oblik u naslovima novinskih članaka, reklamama i sl. Razlog tome je što su zbog svoje kratkoće praktične i sažete, ekspresivnije su te evociraju tradicionalne vrijednosti i predodžbe.

3. Komparativna analiza strukturno i značenjski bliskih frazema i poslovice u hrvatskome i turskome

3.1. Frazemi

Prema autoricama Mariji Turk i Maji Opašić, u frazemima podudarne strukture i istovjetnog značenja postoje tri odnosa³⁴:

1. podudarnost leksemskih sastavnica i frazemske slike
2. djelomična podudarnost leksemskih sastavnica i sličnost frazemske slike
3. nepodudarnost leksemskih sastavnica i različitost slike

Hrvatske i turske frazeme koji su izabrani za ovaj rad u nastavku će se svrstati u ove 3 kategorije i analizirati u okviru istih.

3.1.1 Podudarnost leksemskih sastavnica i pozadinske frazemske slike

hrv. *hladan kao led*

tur. *buz gibi soğuk*

hrv. *bijel kao snijeg*

tur. *kar gibi beyaz*

Ova dva frazema imaju potpuno isti izbor sastavnica i pozadinsku frazemsku sliku. Njihovo postojanje i u hrvatskome i u turskome jeziku ne iznenađuje s obzirom da se frazemi referiraju na prirodne pojave leda i snijega koje su na razini cijelog svijeta univerzalne i poznate svima (osim možda izoliranim grupama ljudi u vrućim, tropskim krajevima) te u ljudskoj svijesti evociraju upravo obilježja s kojima je napravljena usporedba u frazemima (hladnoća, bjelina).

³⁴ Marija Turk - Maja Opašić, "Supostavna raščlamba frazema", 19.

hrv. *lukav kao lisica*

tur. *tilki gibi kurnaz*

Kao i gornja dva primjera, i ovaj frazem ima potpuno isti izbor sastavnica i pozadinsku frazemsku sliku. Lisice žive na svim kontinentima osim Antarktici što ih čini univerzalnima gotovo koliko i led i snijeg, a u mnogim su kulturama diljem svijeta simbol lukavosti i inteligencije³⁵ (u engleskom jeziku također postoji ekvivalent ovog frazema - *sly as a fox*). Iako strukturno i značenjski bliski frazemi u različitim jezicima rijetko nastaju poligenozom, za ovaj bi se frazem moglo argumentirati da je nastao upravo tako - teoretski je moguće da su ljudi diljem svijeta, pogotovo prije velikog stupnja urbanizacije kada je većina stanovništva živjela u ruralnim područjima, dolazili u dodir s lisicama, opažali njihovo ponašanje te im pripisali određene osobine na temelju čega je nastala usporedba koja se frazeologizirala i postala frazem.

hrv. *povući riječ*

tur. *sözünü geri almak*

Frazem je u značenju “reći nešto pa se predomisli”, a zapravo se često koristi u imperativnoj formi “povuci riječ” s namjerom da od nekoga dobijemo ispriku za uvredljive/neprikladne riječi. Izbor sastavnica i pozadinska frazemska slika su isti, osim što se u turskome koristi frazeološki glagol *geri almak* (u doslovnom prijevodu „uzeti nazad”).

hrv. *kao pas i mačka*

tur. *kedi ile köpek gibi*

Frazem koji se koristi za opisivanje odnosa osoba koje se nikako ne slažu niti imaju dobar odnos. Motivacija frazema mogu biti stvarno opažena neslaganja pasa i mačaka od strane ljudi kao promatrača s obzirom da su i pas i mačka domaće životinje koje stoljećima žive u blizini i oko ljudi. Izbor sastavnica i pozadinska frazemska slika potpuno su isti i u hrvatskom i u turskom frazemu.

³⁵ Janet Goff, "Foxes in Japanese Culture: Beautiful or Beastly?", *Japan Quarterly* April-June (1997), 66.

hrv. *raditi kao pas*

tur. *it gibi çalışmak*

Frazem je u značenju „mnogo raditi, mučiti se”. Hrvatski su i turski frazem semantički i strukturno gotovo isti, razlike je jedino u tome što je u turskome frazemu korišten leksem *it* koji ima negativnu konotaciju i često se koristi u pogrdnome smislu, a njegov bi značenjski ekvivalent u hrvatskome bio *pseto*.

hrv. *biti nečije oči i uši*

tur. *göz kulak olmak* („biti oko i uho”)

Unatoč sitnim razlikama poput nepostojanja neodređene zamjenice u turskoj poslovičici te razlici glede jednine/množine imeničkih sastavnica, ove frazeme svrstavamo u grupu onih koji se u potpunosti podudaraju jer sadrže iste imeničke i glagolske konstituente. Biti nečije oči i uši znači „prikupljati informacije, pratiti situaciju i saznanja prenijeti osobi koja nas je za taj posao zadužila”, drugim riječima, „biti doušnik” (zanimljivo je primijetiti da je leksem *uši* korijen riječi *doušnik*). Značenjska motivacija frazema jest činjenica da su oči i uši među bitnijim osjetilima koje imamo te koje koristimo da vizualno i auditivno spoznajemo svijet oko sebe, odnosno, vidom i sluhom dolazimo do informacija i važnih saznanja.

3.1.2 Djelomična podudarnost leksemskih sastavnica i sličnost pozadinske slike

hrv. *pričati o vremenu*

tur. *havadan sudan konuşmak* („pričati o vremenu i vodi”)

Oba su frazema u značenju “pričati čisto da prođe vrijeme, ćaskati, ne razgovarati o nečemu posebno ili o nekoj važnoj temi”. Leksemске sastavnice i frazemska slika se gotovo u potpunosti podudaraju, no u turskoj je inačici frazema dodana još i sastavnica *su* “voda”, vjerojatno u svrhu intenziviranja značenja. Moguće je da značenjska motivacija proizlazi iz činjenice da su vrijeme, zrak i voda gotovo svima poznate pojave o kojima svatko, neovisno o svojoj razini obrazovanosti ili stručnosti, ima što za reći oslanjajući se na vlastito iskustvo, stoga su pogodne kao tema

razgovora u situacijama kada ne znamo o čemu bismo razgovarali s nekim, a želimo popričati iz pristojnosti ili s ciljem smanjenja neugodne tišine.

hrv. *ne biti sve ovce na broju*

tur. *keçileri kaçırmak* (“izgubiti koze”)

Oba se frazema koriste za opisivanje osoba koje se smatraju relativno psihički neubrojivima/nestabilnima, jedina je razlika što je u turskome korištena životinjska sastavnica u značenju „koza”, a ne „ovca”, no s obzirom da obje životinje pripadaju u istu životinjsku potporodicu, a istovremeno i u skupinu domaćih životinja važnih za egzistenciju čovjeka, razlika u izboru sastavnica je minimalna. Moguće je da su ove poslovice u trenutku nastajanja bile motivirane ponašanjem pastira koji izgube ovcu/kozu kada ih vode na ispašu te se izrazito uznemire, gotovo polude od panike i brige s obzirom na to da su domaće životinje u prošlim vremenima bilo vrijedan izvor hrane i prihoda za mnoge obitelji koje su ih uzgajale.

hrv. *praviti od muhe slona*

tur. *pireyi deve yapmak* („napraviti devu od buhe”)

Frazem je u značenju “pretjerivati, predstavljati nešto puno većim problemom/poteškoćom nego što uistinu jest.” Izbor sastavnica se malo razlikuje, no značenjska motivacija je ista s obzirom na to da su muha i buha u odnosu na slona i devu izrazito male životinje. Ipak, valja napomenuti da se unatoč relativno sličnom izboru sastavnica u ovome frazemu očituju kulturološke razlike. Deva je životinja koja se u popularnoj kulturi i kolektivnoj svijesti ponajviše povezuje s prostorom Bliskog Istoka i Turske, no takva je percepcija utemeljena i u činjenicama - autor Martin Heide u svome članku *The Domestication of the Camel: Biological, Archaeological and Inscriptional Evidence from Mesopotamia, Egypt, Israel and Arabia, and Literary Evidence from the Hebrew Bible*³⁶ uvjetno zaključuje da su ljudi pripitomili devu najkasnije sredinom trećeg milenija negdje istočno od planinskog masiva Zagros koji se proteže Iranom, sjevernim Irakom i jugoistočnom Turskom.

³⁶ Martin Heide, "The Domestication of the Camel: Biological, Archaeological and Inscriptional Evidence from Mesopotamia, Egypt, Israel and Arabia, and Literary Evidence from the Hebrew Bible", *Ugarit-Forschungen*, 42 (2010), 331-382.

hrv. *dati vuku kozliče pasti*

tur. *kurda kuzu teslim etmek* („predati janje vuku”)

Značenje frazema jest “povjeriti nešto osobi koja je za ono što čuva upravo najopasnija.”

Frazemska je slika ista, jedino se izbor sastavnica neznatno razlikuje s obzirom na to da je u hrvatskome jeziku frazem detaljiziran upotrebom glagola *pasti*.

hrv. *biti na iglama*

tur. *diken üstünde durmak* („stajati na trnu”)

Frazem jest u značenju “biti nervozan, napet, nestrpljivo čekati”. Izbor sastavnica je nešto drugačiji s obzirom na to da se u hrvatskome koristi *igla*, a u turskome *diken* „trn”, no značenjska motivacija je ista - boraviti na oštrom predmetu, čime se metaforički izražava nelagoda koju osoba osjeća kada nervozno nešto iščekuje.

hrv. *dok trepneš*

tur. *göz açıp kapatana kadar* („dok ne otvoriš i zatvoriš oko”)

Frazem je u značenju „jako brzo, ekspresno”. U suštini, možemo reći da je izbor sastavnica isti jer treptanje nije ništa drugo nego vrlo brzo zatvaranje i otvaranje oka, no ipak je svrstan u ovu skupinu jer je u turskom frazemu umjesto glagola *kırpamak* koji znači *odrezati, obrezati*, a u značenju *trepnuti* jest kada se upotrebljava s imenicom *göz* čime nastaje kompozitni glagol *göz kırpamak*, upotrijebljen širi, opisniji izraz “dok ne otvoriš i zatvoriš oko”. Postojanje ovakvog frazema i u hrvatskome i u turskome nije iznenađujuće jer je treptanje univerzalno ljudsko iskustvo čije je najistaknutije obilježje upravo brzina. Uostalom, frazem postoji i u engleskome jeziku u obliku *in the blink of an eye* (“u treptaju oka”) što dodatno svjedoči o njegovoj raširenosti u različitim jezicima. Valja napomenuti da u hrvatskome jeziku postoji i frazem *dok si rekao keks* koji ima isto značenje, ali potpuno različit izbor sastavnica i pozadinsku frazemsku sliku.

hrv. *to pas s maslom ne bi pojeo*

tur. *köpeğe atsan yemez* („da psu baciš, ne bi pojeo”)

Oba se frazema koriste za opis neukusnih, loše spravljanih jela, s tom razlikom što se hrvatski frazem ne koristi isključivo kada govorimo o hrani, već i za opisivanje ljudskog ponašanja, npr.

kada nas netko pokušava navesti da povjerujemo u laži, ali ne uspije jer su toliko neuvjerljive, ta se situacija može prokomentirati gore navedenim frazemom. Značenjska je motivacija u oba frazema pretpostavka da psi nisu naročito izbirljive životinje što se jela tiče, pa ako čak ni oni ne bi nešto pojeli, znači da je izrazito loše.

hrv. *gladne oči*

tur. *karnı doysa da gözü doymayan* („onaj čije oči nisu site čak i ako mu je trbuh sit”)

Ovaj se frazem koristi za opisivanje osoba koje su pohlepne za hranom, bilo da im je to stalna osobina ličnosti ili se tako ponašaju samo u određenom trenutku, te koje si na tanjur uvijek grabe više nego što mogu pojesti. Iz tog razloga kažemo da imaju gladne oči - nisu gladni koliko misle da jesu, nego ‘jedu očima’, odnosno hrana im izgleda ukusno pa uzimaju više nego što mogu pojesti. Turski je frazem u odnosu na hrvatski proširen dodatnim sastavnicama, no unatoč tome, pozadinska je frazemska slika vrlo slična. Jedna od razlika koja se može istaknuti između ovih frazema jest činjenica da je razumijevanje turskog frazema lakše te intuitivnije upravo zbog njegove proširenosti.

hrv. *za dlaku*

tur. *kıl payı* („dio dlake”)

Ovim frazemima opisujemo situacije u kojima se skoro dogodilo nešto loše ili je neka osoba zamalo nastradala (bilo doslovno, fizički npr. u prometnoj nesreći, bilo metaforički npr. u situaciji kada učenik vara na ispitu i učiteljica skoro uoči šalabahter koji koristi), ali je negativan scenarij ipak izbjegnut. U oba je frazema kao glavna sastavnica korišten leksem u značenju “dlaka” (tur. *kıl*), a značenjska je motivacija vrlo vjerojatno ta što je dlaka vrlo tanka pa je misaoni proces pri formiranju ovih frazema bio sljedeći: koliko je debljina dlake, toliko je malo nedostajalo da se nešto loše dogodi. Osim toga, glavna je sastavnica frazema desemantizirana s obzirom da se korištenjem ovih frazema ne govori ni o kakvim dlakama (s glave, ruku, životinjskim dlakama i sl.) već je taj leksem korišten u prenesenom značenju. Unatoč istoj glavnoj sastavnici i frazemskoj pozadinskoj slici, frazemi su svrstani u kategoriju onih koji se djelomično podudaraju s obzirom da se druga sastavnica u oba frazema razlikuje, što je posljedica izražavanja istog koncepta na različite načine.

hrv. *biti na rubu živaca*

tur. *siniri tepesinde olmak* („živac mu/joj je na vrhu”)

Ovim se frazemom opisuje jako nervozna osoba u gotovo rastrojenom duševnom stanju kojoj malo nedostaje da potpuno poludi. I u hrvatskome i u turskome frazemu glavna je sastavnica leksem u značenju „živac/živci”, no u hrvatskome su frazemu živci ‘na rubu’, a u turskome ‘na vrhu’. Sam izraz ‘na rubu’ zapravo je sastavnica i drugih frazema (npr. *živjeti na rubu zakona* ‘baviti se gotovo ilegalnim stvarima ili potpuno ilegalnim stvarima, no ne biti otkriven od strane državnih organa’) i njime se opisuje neka pojava/osobina koja je na pragu toga da prijeđe u neko drugo stanje. Tako se ovim frazemom opisuje osoba kojoj vrlo malo nedostaje da potpuno poludi i ‘pukne’. Izbor je sastavnica u turskom frazemu vrlo sličan, osim što su u tom slučaju živci ‘na vrhu’. Potencijalna je značenjska motivacija činjenica da je jedini put s vrha onaj prema dolje, dakle, osoba je dosegla maksimum vlastite tolerancije određenih negativnih iskustava i osjećaja i jako joj malo nedostaje da emocionalno/psihički krene nizbrdo, odnosno izgubi kontrolu i poludi.

hrv. *stati mozak*

tur. *beyni donmak* („smrznuti se mozak”)

Ovi se frazemi koriste u situacijama kada se u određenom trenutku ne možemo prisjetiti neke informacije koju inače znamo ili barem znamo da smo se jednom negdje s njome susreli. Izbor je imeničke sastavnice i u hrvatskome i u turskome isti - *mozak/beyin* - što je očekivano i intuitivno s obzirom na to da je mozak organ koji nam omogućuje razmišljanje i pamćenje informacija pa u situacijama kada se nečega ne možemo sjetiti, osjećamo se kao da nam mozak ne funkcionira.

Ova se dva frazema razlikuju po glagolskoj sastavnici; u hrvatskome je korišten leksem *stati*, a u turskome *donmak* što znači „smrznuti se.” Značenjska je motivacija iza korištenja glagola *stati* u hrvatskome odmah na prvu jasna jer kada nešto stane, znači da ne funkcionira te se ovaj glagol u ovome značenju može koristiti i doslovno (npr. Neki dan nam je stao auto na brznoj cesti, morali smo zvati vučnu službu.) Značenjska motivacija iza korištenja leksema *donmak* u turskom možda nije tako izravno jasna kao u hrvatskome primjeru, no analizom možemo zaključiti da u potpunosti ima smisla s obzirom da se glagol *smrznuti* koristi u značenju *stati*, *prestat* *funkcionirati*, *zaglaviti se*, npr. u situaciji kada nam se po jako hladnom vremenu zaglavi ručka

od auta i ne da se otvoriti, reći ćemo da se smrznula. Osim toga, pridjev *smrznuto* koristimo za opisivanje pojava koje su nepokretne i ne pokazuju nikakvu aktivnost.

hrv. *pitanje života i smrti*

tur. *ölüm kalım meselesi* („pitanje smrti i/ili opstanka”)

Frazem je ovo koji se može koristiti doslovno, npr. kada se neka osoba bori s teškom bolesti pa je mogućnost pristupa liječenju zaista pitanje života i smrti, no nekada se koristi i u metaforičkom, hiperboliziranom značenju za naglašavanje važnosti nekog događaja/rješenja, ali koje nije zaista pitanje života i smrti. Izbor je sastavnica sličan (pitanje, smrt), ali nije potpuno isti jer se u hrvatskome frazemu upotrebljava leksem *život*, a u turskome *opstanak*. Ova dva leksema u općem smislu nisu sinonimi (npr. umjesto “Imao je dobar život.” nećemo reći “Imao je dobar opstanak.”, kao što u sintagmi *borba za opstanak* leksem *opstanak* ne možemo zamijeniti i reći *borba za život*), no u kontekstu ovih dviju frazema jesu. Zanimljivo je primijetiti da je u turskoj poslovice unatoč mnogim leksemima za *život* poput *yaşam*, *hayat* ili *ömür* upotrijebljen leksem *kalım*. Razlog je tome vjerojatno taj što frazem tako bolje zvuči jer je upotrijebljena aliteracija.

3.1.3 Nepodudarnost leksemskih sastavnica i različitost pozadinske slike

hrv. *mačji kašalj*

tur. *çocuk oyuncağı* („dječja igračka”)

Značenje frazema jest “lagan posao/zadatak koji se može izvršiti bez poteškoća i stresa”. U ovome slučaju, leksemseke se sastavnice te pozadinska slika nimalo ne podudaraju. Motivacija iza izbora sastavnica u turskome frazemu intuitivno se da naslutiti - dječje igračke nisu nešto što se shvaća ozbiljno, uglavnom su lake za korištenje i razumijevanje. Motivacija iza izbora sastavnica u ekvivalentnom hrvatskom frazemu jest vjerojatno to što kada mačke kašlju, to izgleda ružno i zvuči opasno, no one zapravo na taj način iskašljavaju kuglicu formiranu od dlaka koje su polizale tijekom uređivanja svog krzna. Kašalj kod mačaka, dakle, nije opasan niti predstavlja simptom zdravstvenih problema kao kod ljudi.

hrv. *biti rođen pod sretnom zvijezdom*

tur. *Kadir gecesi doğmak* („roditi se u noći Lejletu-l-kadr“)

Ovim frazemom opisujemo osobe koje imaju puno sreće i uspjeha u životu i sve im ide od ruke. Moguće da je ovaj frazem u hrvatski jezik dospio kalkiranjem engleskog frazema *be born under a lucky star*, a vjerojatna značenjska motivacija jest astrologija, odnosno vjerovanje da položaj Sunca, Mjeseca i planeta u odnosu na zvijezda na nebu u trenutku našega rođenja određuju naš život i sudbinu. Turski je frazem ovdje posebno zanimljiv jer je izrazito kulturološko-civilizacijski obojen. Lejletu-l-kadr je noć kada je „cijeli Kur’an spušten u Poslanikovu dušu“³⁷, odnosno noć u kojoj je, prema muslimanskome vjerovanju, započela objava Kur’ana, te se ona zbog toga smatra posebnom i boljom od tisuću mjeseci. Prema nekima od ranih islamskih učenjaka kao što su Al-Hasan Al-Basri, Mudžahid i Qatadah³⁸, pojam *kadr* se ovdje definira kao 'sudbina' pa tako tijekom Lejletu-l-kadr biva zapisana sudbina ljudi koja će se ostvariti u idućih godinu dana. *Kadr* se u ovom kontekstu nekad definira i kao 'moć' pa u tom smislu postoji vjerovanje da su dobra djela učinjena tijekom Lejletu-l-kadra mnogo snažnija nego što bi bila neke druge noći. Kojemu se god tumačenju priklonili, evidentno je da je ovo posebna noć te da ne treba čuditi što se sretnikom smatra onaj koji se rodio na noć Lejletu-l-kadr.

hrv. *pretvoriti se u kost i kožu*

tur. *iğne ipliğe dönme* („pretvoriti se u iglu i konac“)

Oba su frazema u značenju “jako i naglo smršaviti” te imaju negativnu konotaciju jer njihovim korištenjem izražavamo mišljenje ili zabrinutost za nečije naglo i, po našem sudu, pretjerano mršavljenje. Izbor sastavnica i pozadinska frazemska slika poprilično su drugačiji; u hrvatskome frazemu korištenje leksema ‘kost i koža’ asocira nas na ono što vidimo na ljudskom tijelu kada je ono izrazito mršavo te nema mišića ili masnog tkiva na sebi. Turski je frazem, pak, više metaforički jer izrazito mršavo tijelo uspoređuje s iglom i koncem pri čemu je tankoća obilježje igle i konca s kojim se vrši usporedba. Izbor glagolske sastavnice je pak sličan s obzirom na to da je u turskome frazemu korišten glagol *dönme* koji ima mnoga značenja, no između ostaloga

³⁷ Cyril Glasse, ur., *Enciklopedija islama* (Sarajevo: Libris, 2010), 350.

³⁸ Nazir Khan, Ibrahim Hindy i Omar Suleiman, *Why Laylatul Qadr? The Significance & Virtues of the Most Important Night of the Year* (Institut Yaqeen, 2018). Dostupno na: <https://yaqeeninstitute.org/read/paper/why-laylatul-qadr-the-significance-virtues-of-the-most-important-night-of-the-year#ftnt10>

je i značenjski ekvivalent hrvatskoga *pretvoriti se*. Zanimljivo je ovdje primijetiti manji stupanj desemantizacije u hrvatskom frazemu; na izrazito mršavom tijelu uglavnom se samo i vide kost i koža, stoga je i stupanj metaforičnosti ovog frazema manji, no prisutna je hiperbola.

hrv. *puno zujati, a malo meda davati*

tur. *keçiboymuzu gibi* („kao rogač“)

Ovaj se frazem koristi za ljude ili organizacije koji tobože puno rade, no rezultati su im nikakvi ili gotovo nepostojeći, odnosno koristi se kada želimo reći da netko nije efektivan i produktivan u onome što radi. Primjerice: “Sastajete se već sedmi put zbog ovog problema, no nikako da iznađete rješenje. Puno zujite, malo meda dajete!” Hrvatska se poslovice očito referira na pčele. Motivacija iza značenja poslovice jest vjerojatno činjenica da pčelama, iako su marljive i puno rade, treba jako puno vremena da skupe nektar od kojega se pravi med, što znači da nisu pretjerano produktivne. Jedna prosječna pčela radilica tijekom cijelog svog životnog vijeka (6 tjedana) skupi tek 1/12 čajne žličice meda.³⁹ U turskoj se inačici poslovice neefektivnost također uspoređuje s pojavom iz prirodnog svijeta, no ne s kukcem, nego s biljkom - rogačem. Motivacija je vjerojatno bila činjenica da je berba rogača poprilično skup i delikatan posao koji zahtijeva puno ljudske radne snage, a s druge strane, stablima rogača u najboljim uvjetima treba minimalno 3-4 godine da rode plodove, 20-25 pak godina da dosegnu svoj puni potencijal rađanja plodova.⁴⁰

hrv. *tražiti kruha preko pogače*

tur. *tok evin aç kedisi* („gladna mačka site kuće“)

Oba se frazema koriste za opisivanje pohlepnihi osoba koje nikad nisu zadovoljne onime što imaju i uvijek traže još, čak i ono što im ne pripada. Moguće da hrvatski frazem svoju značenjsku motivaciju vuče iz prošlih vremena kada je pogača bila jednostavno jelo pripremljeno isključivo od brašna, vode, soli i kvasca, a kruh je mogao biti malo bogatiji i praviti se s

³⁹ Dan Greenwood, "How Long Do Bees Take To Make Honey?", *BeehiveHero*, 9.11.2019. Dostupno na: <https://beehivehero.com/how-long-does-it-take-for-bees-to-make-honey/>

⁴⁰ I. Batlle, i J. Tous. *Carob tree. Ceratonia siliqua L. Promoting the conservation and use of underutilized and neglected crops*. (Gatersleben: Institute of Plant Genetics and Crop Plant Research, Rim: Plant Genetic Resources Institute, 1997), 59-60.

mlijekom, maslacem i sl. Turski je frazem motiviran osobinama koje se stereotipno pripisuju mačkama, poput distanciranosti, proračunatosti pa i pohlepe. U turskom se frazemu opet pojavljuje mačka kao sastavnica što svjedoči o tome da su inspiracija i značenjska motivacija iza mnogih frazema bile domaće životinje te njihovo ponašanje i osobine koje ljudi primjećuju u suživotu s istima. Valja primijetiti kako su hrana i domaće životinje dvije iskustvene domene koje često služe kao podloga za frazemske konstitutente, o čemu svjedoče ova dva frazema, ali i mnogi drugi poput *mačji kašalj, to pas s maslom ne bi pojeo, kao pas i mačka, puno zujati, a malo meda davati* i sl. To ne čudi s obzirom na to da frazemi nastaju na temelju stvarnih doživljaja i iskustava ljudi te vršenjem usporedbi sa živim bićima/predmetima koji su ljudima poznati i iskustveno bliski; s hranom smo u doticaju svaki dan s obzirom na to da nam je nužna za preživljavanje, a domaće životinje i ljudi koegzistiraju već tisućama godina.

hrv. *alajbegova slama*

tur. *yağma Hasan'ın böreğidir* („Plijen je Hasanov burek.”)

Ovaj frazem označava imovinu koja nema gospodara i kojom se svatko može okoristiti kako mu je volja. Sastavnice su izrazito desemantizirane, a izbor sastavnica i pozadinska frazemska slika u ova su dva frazema potpuno različiti. Što se hrvatskog frazema tiče, prema određenim izvorima⁴¹ frazem je nastao u ranom 19. stoljeću, u vrijeme Prvog srpskog ustanka protiv turske vlasti, kada je neki alajbeg (vođa spahija, osmanske konjice) zapovijedio svojim vojnicima da raznose slamu po gradu, što je tu slamu, naravno, učinilo bezvrijednom jer je svakome bila dostupna. Priča o podrijetlu turskoga frazema također je vezana za vojne jedinice u Osmanskom Carstvu, no u ovom slučaju ne za konjicu, nego za pješadiju-janičare. Prema priči⁴², 1481. godine nakon smrti sultana Mehmeta Osvajača, janičari koji su već tada bili u raspoloženju za pobunu i samo su čekali priliku, počeli su po gradu pljačkati i haraćiti trgovine, vile bogataša, kuće i sl. Kada su došli do burekdžinice koju je vodio janičar imena Hasan, odustali su od pljačke materijalnih dobara jer su se zadovoljili burekom kao plijenom uz rečenicu ‘Oldu bir kere, yağma Hasan'ın böreğidir.’ („Što je tu je, plijen je Hasanov burek.”) Zanimljivo je primijetiti poveznice između ova dva frazema unatoč različitom izboru sastavnica i pozadinskoj

⁴¹ Frano Vukoja, "Što znači...Alajbegova slama", Večernji list, 5.8.2013. Dostupno na: <https://www.vecernji.ba/sto-znaci-alajbegova-slama-594422>

⁴² "Yağma Hasan'ın Böreği deyiminin anlamı ve kısaca hikâyesi", EğitimSistem, 12.5.2016. Dostupno na: <https://www.egitimsistem.com/yağma-hasanin-boregi-deyiminin-anlami-ve-kisaca-hikayesi-46725h.htm>

slici, a to je činjenica da su oba inspirirana djelima osmanskih vojnih postrojbi. Također je zanimljivo kako hrvatski frazem nije kalkirani turski frazem, no ipak svoje postojanje duguje turskom, odnosno osmanskome jeziku, kulturnom naslijeđu i politici s obzirom na to da je 'glavni lik' frazema alajbeg. Da Turci nikad nisu osvajali ove prostore, možda bismo umjesto 'alajbegova slama' koristili neki drugi frazem u sličnom značenju.

hrv. *reda radi*

tur. *adet yerini bulsun diye* („da običaj nađe svoje mjesto”)

Ovi se frazemi koriste za opisivanje postupaka i ponašanja koji zapravo nemaju smisao ni funkciju, već je njihovo izvršavanje čista formalnost ili navika. Npr. osoba koja nije vjernik, ali je tako odgojena i član je religiozne obitelji, može reći da slavi neki vjerski blagdan ne zato što zaista vjeruje u ono što se tim blagdanom obilježava, nego čisto zbog formalnosti, običaja ili obiteljskih očekivanja, dakle *reda radi*. Ova dva frazema imaju različite sastavnice i različitu pozadinsku frazemsku sliku; glavna se razlika očituje u tome što je u hrvatskom frazemu korišten leksem *red*, a u turskome leksem *adet* što znači „običaj”. Značenjska motivacija iza turskoga frazema proizlazi iz činjenice da sve kulture i narodi na svijetu imaju sebi svojstvene običaje koji se ponekad smatraju i svetima te je izvršavanje i poštovanje običaja imperativ ako osoba ne želi doživjeti osudu i prijeke poglede zajednice. U tome smislu, bolje se držati običaja kako bilo, nego trpjeti negativne reakcije zajednice i prekršiti nepisani društveni kodeks.

hrv. *pružiti ruku pomirenja*

tur. *barış çubuğunu tütürmek* („pušiti lulu pomirenja”)

Značenje ovih frazema, iako metaforičko, poprilično je očito na prvu bez posebnih objašnjenja. Oba se frazema koriste u situacijama kada osoba/e uključene u neki konflikt pokažu namjeru da ga razriješe te da se pomire. U hrvatskom je frazemu kao simbol pomirenja korišten leksem *ruka*, dok se u turskome isto značenje izražava leksemom *çubuk* u značenju „lula”. Pozadinska je frazemska slika potpuno drugačija zbog različitog izbora sastavnica (*ruka* nasuprot *lula* i *pružiti* nasuprot *pušiti*). Osim toga, ljudi se zaista vrlo često i rukuju kada se pomire ili riješe neki konflikt pa je u tom smislu hrvatski frazem samo djelomično desemantiziran, dok je turski u potpunosti desemantiziran - sastavnice su izgubile svoje primarno značenje. Što se tiče značenjske motivacije hrvatskog frazema, kao što je već navedeno, rukovanje se često i koristi

kao znak rješavanja konflikta. Običaj pušenja lule u znak pomirenja ili sklapanja sporazuma koji nalazimo kod američkih domorodaca bio je motivacija za frazem *smoke the pipe of peace*⁴³, a obzirom na to da takav običaj ne postoji u Turaka, turski je frazem vrlo vjerojatno nastao kalkiranjem engleskoga frazema.

3.2 Poslovice

Radi produktivnije analize i veće preglednosti, poslovice će se, kao i frazemi, svrstati u dvije kategorije: 1) potpuna/djelomična podudarnost (glede izbora sastavnica i pozadinske slike) i 2) samo semantička podudarnost (razlika u izboru sastavnica i pozadinskoj slici). Za očekivati je da će poslovice svrstane u drugu kategoriju biti daleko više kulturološko-civilizacijski obojene.

3.2.1 Potpuna ili djelomična podudarnost sastavnica

hrv. *Bolje išta nego ništa.*

tur. *Hiç yoktan iyidir.* („Bolje od ničega.”)

Ova poslovice znači da se čovjek treba zadovoljiti onime što ima / što je u nekom trenutku uspio dobiti, odnosno, treba biti zahvalan za ono što ima čak i ako to nije sve što bi želio. Izbor sastavnica je vrlo sličan, razlika je jedino u tome što je turska poslovice nešto konciznija i ima manje konstituenata.

hrv. *Jedna lasta ne čini proljeće.*

tur. *Bir çiçekle bahar olmaz.* („Proljeće ne čini jedan cvijet.”)

Kao što jedna lasta koja stigne u naše krajeve nakon zime ili cvijet koji prvi procvjeta nije dovoljan da bismo proglasili dolazak proljeća, tako ni jedna naznaka/indikacija neke pojave nije dovoljna da bismo zaključili da se pojava u potpunosti ostvarila. Primjerice, osoba koja se inače ružno i nepristojno ponaša prema svojoj okolini jedan je dan bila bolje raspoložena, ljubazna i pristojna. Takvo bi se njezino ponašanje moglo iskomentirati upravo gore navedenom poslovicom čime želimo reći da se ne treba zalijetati sa zaključcima te da njezino drugačije

⁴³ Prema englesko-engleskom internetskom rječniku The Free Dictionary <https://idioms.thefreedictionary.com/smoke+the+peace+pipe+with>

ponašanje tijekom jednog dana ne znači da je općenito popravila svoj stav i odnošenje prema drugima. Izbor sastavnica i pozadinska slika u obje su poslovice vrlo slične, jedina je razlika što je u turskoj inačici korišten leksem *çiçek* u značenju „cvijet” umjesto leksema u značenju „lasta” koji je korišten u hrvatskome, no kako su i propupalo cvijeće i lastavice vjesnici proljeća, pozadinska slika i značenjska motivacija poslovice ne razlikuje se mnogo.

hrv. *Sam pao, sam se ubio.*

tur. *Kendi düşen ağlamaz.* („Tko sam padne, ne plače.”)

Nema se pravo žaliti onaj tko je upao u nevolju ili probleme zbog svojih vlastitih postupaka. Poslovice su glede izbora sastavnica i pozadinske slike iste, osim što je hrvatska inačica poslovice nešto grublja zbog korištenja leksema *ubiti se* umjesto *plakati*.

hrv. *Nikad ne reci nikad.*

tur. *Asla asla deme.* („Nikad ne reci nikad.”)

Ovo su poslovice čiji je izbor sastavnica potpuno isti u hrvatskome i turskome jeziku. Slične postoje i u drugim jezicima (npr. u engleskome jeziku u obliku *Never say never*. te u španjolskome kao *Nunca digas nunca*), što svjedoči o njezinoj univerzalnosti u različitim jezičnim grupama. Koristimo ju kada želimo naglasiti neizvjesnost života ili činjenicu da ljudi kako odrastaju i stare ili stječu nova iskustva mijenjaju mišljenja, npr. “Sushi sadrži sirovu ribu, nikad ga ne bih probao! - Nikad ne reci nikad.”

hrv. *Tko se jednom opeče, puše i na hladno.*

tur. *Sütten ağzı yanan yoğurdu da üfleyerek yer.* („Tko si opeče usta od mlijeka, i jogurt jede pušuci.”)

Ovom se poslovicom opisuje jedan tip ljudskog ponašanja pri kojem čovjek postane izrazito, možda i pretjerano oprezan zbog prijašnjih negativnih iskustava. U hrvatskoj su inačici poslovice glavni konstituenti glagoli *opeći se* i *puhati* koji nas asociraju na pridjeve *vruće* i *hladno*. S druge strane turska nam inačica poslovice nudi iste glagole kao i hrvatska, no uz njih još i dvije specifične namirnice - mlijeko i jogurt - koje se u pravilu konzumiraju tople (mlijeko) i hladne (jogurt). Unatoč tome što pridjevi nisu eksplicitno navedeni, upotreba specifičnih namirnica te glagola *yanmak* ("gorjeti") asocira nas na određene osjetilne senzacije. Valja napomenuti da

upotreba leksema *jogurt* svjedoči o kulturološkoj obojenosti turske poslovice s obzirom na važnost jogurta kao namirnice u turskoj kuhinji. Prema nekim izvorima, jogurt se iz Afrike i Azije posredstvom Turaka proširio u Europu, a osim toga u jednim od najvažnijih djela starije turske književnosti, *Divanü Lügâti't-Türk* Mahmuta Kašgarija te *Kutadgu Bilig* Jusufa Balasagunskoga napisanima u 11. stoljeću spominje se riječ *yoğurt* u današnjem značenju.⁴⁴ Osim toga, jogurt je kao namirnica bio važan u doba kada su turkijska plemena još živjela nomadskim stilom života jer se pravljenjem jogurta od mlijeka osiguravao dulji životni vijek ove namirnice.

hrv. *Vrijeme je novac.*

tur. *Vakit nakittir.* („Vrijeme je gotovina.”)

Poslovica je ovo koja postoji u mnogim svjetskim jezicima (eng. *Time is money*, njem. *Zeit ist Geld*.) što ne čudi s obzirom na univerzalnost pouke koju prenosi. Ovu poslovicu koristimo kada želimo izraziti da je vrijeme jednako vrijedno kao i novac te ga ne treba gubiti uzalud. U turskoj inačici poslovice postoji mala leksička razlika u odnosu na hrvatsku, a to je korištenje leksema *nakit* u značenju „gotovina” umjesto leksema *para* u značenju „novac”.

hrv. *I zidovi imaju uši.*

tur. *Yerin kulağı var.* („Pod ima uši.”)

Ovu poslovicu koristimo kada nekome želimo dati do znanja da treba paziti što, gdje i kome priča i otkriva informacije jer uvijek postoji mogućnost da izrečeno dođe do osoba do kojih nije trebalo doći. Mogućnost protoka informacija do krivih osoba metaforički se izražava govoreći da i strukturalni elementi prostora (zidovi, pod) 'čuju', tj. da bi netko mogao nešto čuti čak i kad nam se čini da oko nas nema nikoga i ničega osim tih prostornih elemenata. Leksemska je razlika u tome što je u turskoj inačici poslovice korišten leksem u značenju *yer* „pod”, a ne *duvar* u značenju „zid.”

hrv. *Riba smrdi od glave.*

⁴⁴<https://www.esk.gov.tr/tr/10954/Tarihcesi>

tur. *Balık baştan kokar.* („Riba smrdi od glave.”)

Ove su dvije poslovice potpuno iste glede izbora sastavnica i pozadinske slike. Koristimo ovaj jezični izraz kada želimo reći da su za probleme i loše stanje u nekoj organizaciji, instituciji ili čak državi krivi rukovodioci i upravitelji, odnosno oni na najvišim pozicijama jer oni imaju najveću moć, iz čega slijedi da imaju i najveću moć da nešto promijene. Konceptualna veza između glave i rukovodeće pozicije vjerojatno proizlazi iz činjenice da se u ljudskim glavama, točnije u lubanjama nalazi mozak koji je zapravo ‘upravitelj’ ljudskoga tijela i bez signala koje on šalje cijelome tijelu, naši udovi, organi, živčani, krvožilni sustav itd. ne bi uopće mogli funkcionirati, a mnoge poteškoće u funkcioniranju organizma proizlaze upravo iz problema s funkcioniranjem mozga.

hrv. *Psi laju, karavane prolaze.*

tur. *İt ürür, kervan yürür.* („Pseto laje, karavana se kreće.”)

Prema TDK internetskom rječniku, poslovice je u značenju “ne može se zaustaviti ono što je prirodno da se dogodi”, a prema *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, poslovice je u značenju “odlučni ljudi rade što žele ne mareći za komentare drugih.”⁴⁵ Među narodom u Hrvatskoj, ova se poslovice često koristi u značenju “radi što želiš jer ljudi svakako pričaju.” Glede izbora sastavnica, semantički su vrlo slične, a razlika je u tome što je u turskoj poslovice korišten leksem *it* koji više odgovara hrvatskome leksemu *pseto* nego leksemu *pas* te je korišten glagol *yürümek* koji znači „hodati, kretati se” te nije potpun semantički ekvivalent hrvatskoga *prolaziti*. Karavana je riječ koja dolazi od perzijskog *کاروان* *kârvân*. Pojam *karavane* u turkijskim dijelovima Azije i Perziji, tj. današnjem Iranu, označava grupe ljudi koji putuju zajedno radi osiguranja međusobne zaštite te međusobne pomoći glede hrane i vode, i to obično u trgovačke svrhe. S obzirom na to da sama riječ potječe iz perzijskog jezika te da se karavane primarno povezuju s Putom Svile i Azijom općenito, moguće je argumentirati da je ova poslovice iz turskoga jezika prešla u hrvatski, no dokazivanje ove hipoteze zahtijevalo bi detaljnu povijesno-lingvističku analizu koja nadilazi opseg ovog diplomskog rada.

⁴⁵ Tuba Öztürk, ur., *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (İstanbul: Sait Matbaacılık, 2016), 149.

hrv. *Što možeš učiniti danas, ne ostavljaj za sutra.*

tur. *Bugünkü işi yarına bırakma.* („Današnji posao ne ostavljaj za sutra.”)

Ove su poslovice zapravo hrvatski i turski ekvivalenti stare latinske dikte *periculum in mora* (‘opasnost je u odgađanju’), a značenje svih triju je jasno na prvu jer ne sadrže desemantizirane sastavnice. Poruka je, dakle: ne odgađaj i ne odugovlači, obavi svoje poslove/zadatke prvom prilikom jer će kasnije samo biti teže.

hrv. *Šutnja je zlato.*

tur. *Söz gümüşse, sükût altındır.* („Ako je riječ srebro, šutnja je zlato.”)

Turska je poslovice proširenija od hrvatske te sadrži i komparaciju (riječ-srebro, šutnja-zlato), no osim toga, ove su dvije poslovice strukturno vrlo slične, a njima se izražava ideja da je ponekad bolje šutjeti nego izreći neku glupost zbog koje ćemo se osramotiti ili biti negativno percipirani u društvu. Značenjska motivacija proizlazi iz činjenice da je zlato vrlo vrijedno pa se vrijednost šutnje u određenim situacijama izjednačava s vrijednosti zlata.

hrv. *Bilo pa prošlo.*

tur. *Olan oldu.* („Ono što je bilo, bilo je.”)

Ove poslovice koristimo u situacijama kada želimo reći da je prekasno da se nešto promijeni ili napravi drugačije, a konkretno u hrvatskome jeziku, poslovice se koristi i u slučajevima kada želimo nekoga utješiti zbog neke neugodne/tužne situacije koju je doživio i pokušati ga navesti da prošlost ostavi za sobom, ne zamara se žaljenjem i krene dalje. Po izboru sastavnica poslovice su vrlo slične, razlika je jedino u glagolu - u hrvatskome se koristi glagol *proći*, a u turskome glagol *olmak* („biti, dogoditi se”).

hrv. *Pametan piše, budala pamti.*

tur. *Söz uçar, yazı kalır.* („Izgovorena riječ odleti, pismo ostaje.”)

Poslovica je ovo koja se često može čuti od učitelja i nastavnika u školi, a njome se izražava stav da je glup i naivan onaj tko važne informacije ne zapisuje samouvjereno misleći da će ih uspjeti zapamtiti. Hrvatska poslovica nije uopće desemantizirana jer su sastavnice zadržale svoje primarno značenje, no zato turska jest - razumnost zapisivanja i glupost pokušavanja pamćenja metaforički je izražena. Turska je poslovica zapravo, kada ju se malo pomnije prouči, djelomično desemantizirana i to u svom prvom dijelu – izgovorena riječ ne leti doslovno, već se tim izrazom ilustrira činjenica da se izgovoreno lako zaboravlja, dok drugi dio nije desemantiziran jer zapisano zaista i ostaje (na papiru, a i onda nadohvat ruke kada informaciju zatrebamo). Značenjsku je motivaciju ovdje lako rasvijetliti jer je zaboravljanje izgovorenog, a dostupnost zapisanog gotovo pa univerzalna životna činjenica s kojom se većina ljudi može poistovjetiti. Valja također primijetiti razliku u tonu ovih dviju poslovice - turska je poslovica vrijednosno neutralna, a hrvatska izražava i pozitivno i negativno vrednovanje ljudi koji se ponašaju na određeni način te je gotovo pogrдна kada je upućena onome tko pamti umjesto da zapisuje.

hrv. *Tko rano rani, dvije sreće grabi.*

tur. *Erken kalktım işime, şeker kattım aşıma.* („Rano sam ustao zbog posla i dodao šećer svojem jelu.”)

Poznata je ovo hrvatska poslovica kojom se izražava stav da je dobro i poželjno rano ustajati jer to omogućuje čovjeku da bude produktivan, što onda dovodi do uspjeha i zadovoljstva. U prvom se dijelu obje poslovice govori o ranom ustajanju te je izbor sastavnica u istome vrlo sličan, no razliku nalazimo u drugom dijelu poslovice koji govori o pozitivnim posljedicama ranog ustajanja - u hrvatskoj je poslovici to ‘grabljenje dvije sreće’, a u turskoj ‘dodavanje šećera jelu.’ Imati sreće je nešto vrlo pozitivno samo po sebi te se leksem *sreća* obično koristi u jedini, a u ovoj je poslovici u svrhu naglašavanja uspjeha i blagostanja koje uživaju ranoranioci ispred leksema *sreća* dodan i broj. Dakle, hoće se reći da ranioranioci nemaju samo sreće, nego je imaju dvostruko. Glede turske poslovice, blagostanje i uspjeh koje uživaju ranioranioci slikovito je izraženo dodavanjem šećera u jelo što ga čini slađim, a u ovome je slučaju jelo vjerojatno metafora za život. Dakle, ranim ustajanjem čovjek si zaslađuje život i čini ga kvalitetnijim i boljim.

hrv. *Rugala se bakra loncu, a obje su garave.*

tur. *Tencere dibin kara, seninki benden kara.* („Lonče, dno ti je crno, tvoje je crnije od mojega.”)

Poslovica čijom se upotrebom kritizira licemjerje, odnosno ruganje, ogovaranje ili vrijeđanje nekoga zbog određene osobine koju i sami posjedujemo ili ponašanja koje i sami prakticiramo. Izbor je sastavnica djelomično sličan - osobina kojoj se ruga je crnilo, a predmet kojemu se izruguje je lonac. Razlika se očituje u tome što u hrvatskoj poslovice znamo aktera koji se izruguje - bakra⁴⁶ - dok nam u turskoj poslovice ta informacija nije poznata već je poslovica pisana u obliku dijaloga lonca i tog drugog nepoznatog predmeta. Ovdje je zanimljiva upotreba crne boje u obje poslovice kao predstavnika negativnih osobina ili ponašanja, što svjedoči o jednakom shvaćanju značenja boja u hrvatskoj i turskoj kulturi. I u širem se kulturnom krugu, barem u zapadnom svijetu, crna gotovo univerzalno shvaća kao boja koja predstavlja smrt, nesreću i zlo. Može se percipirati i kao boja koja predstavlja eleganciju i misterioznost, no očito je da se u kontekstu ovih dviju poslovice aludira na njezino negativno značenje.

hrv. *Kako siješ, tako ćeš i žeti.*

tur. *Ne ekersen, onu biçersin.* („Što posiješ, to ćeš žeti.”)

Ova je poslovica u sljedećem značenju: kako se ti ponašaš prema drugima, tako će se i oni ponašati prema tebi. Često se koristi u negativnom kontekstu kada želimo izraziti mišljenje da je netko dobio prikladnu kaznu ili s pravom pretrpio neku posljedicu zbog svojih loših djela ili činjenja štete drugima. Izbor je glagolskih sastavnica u obje poslovice isti (sijati - žeti / ekmek - biçmek), razlika je u izboru preostalih sastavnica jer su u hrvatskome korišteni prilozi načina *kako* i *tako*, a u turskome upitno-odnosna zamjenica *ne* („što”) te pokazna zamjenica *o* („to”). Obje su poslovice očigledno motivirane poljoprivredom, odnosno činjenicom da koliko se čovjek potrudi oko sjetve, toliko će dobra žetva biti. Ista pozadinska motivacija iza poslovice ne treba čuditi s obzirom da su poljoprivredni poslovi univerzalno poznati cijelom čovječanstvu već tisućama godina, pa tako i hrvatskome i turskome narodu, a predstavljaju jedan od temelja za preživljavanje te se može reći da se u ovim poslovicama metaforički odnose na život.

⁴⁶ Prema Hrvatskom jezičnom portalu, bakra je posuda od bakra koja služi za držanje žitarica. (<https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, pristupljeno 28.1.2022.)

hrv. *Jabuka ne pada daleko od stabla.*

tur. *Armut dibine düşer.* („Kruška pada na svoje dno.”)

Ovu poslovicu upotrebljavamo kada želimo reći da je neko dijete po karakteru i ponašanju slično svojim roditeljima. Teoretski se može koristiti i u pozitivnom kontekstu kao kompliment, no češće se za njom poseže u negativnom kontekstu. Primjerice: “Ivan je baš bahat čovjek.” - “Što se čudiš, takav mu je i tata. Jabuka ne pada daleko od stabla.” U turskoj je poslovice izražena ista ideja te poslovice imaju sličnu pozadinsku sliku, s time što je umjesto leksema *jabuka* korišten leksem *armut* („kruška”). Značenjska motivacija, kao i u prethodnim dvjema poslovicama, proistječe iz poljoprivrede, točnije voćarstva. Ljudske zajednice uzgajaju voće, uključujući jabuke i kruške, od pamtivijeka pa su tako primijetile da plodovi jabuke ili kruške uvijek padnu ispod samog stabla ili barem u njegovu blizinu. Ta je činjenica iz prirodnog svijeta korištena kao metafora za sličnost djece roditeljima. Ove dvije poslovice također svjedoče o tome koliko su određeni koncepti i ideje univerzalni čovječanstvu, uz sitne razlike u samom sadržaju pri izražavanju tih ideja.

3.2.2. Samo semantička podudarnost

hrv. *Bolje ikad nego nikad.*

tur. *Geç olsun da güç olmasın.* („Neka bude kasno, ali neka ne bude teško.”)

Ovu poslovicu koristimo u situacijama kada nešto kasno napravimo/postignemo ili se neki događaj kasno dogodi, ali je bolje da se dogodio i tada, makar bilo kasno, nego nikada. I u hrvatskoj i u turskoj poslovice korišteni su prilozi, s time da su u hrvatskoj korišteni prilozi vremena, a u turskoj i prilog vremena i prilog načina. Na prvi se pogled ove dvije poslovice mogu doimati slične jedna drugoj, no zbog različitih vrsta priloga koji su glavne sastavnice, i pozadinska je slika malo drugačija.

hrv. *Ne vrijedi plakati za prolivenim mlijekom.*

tur. *Son pişmanlık fayda vermez.* („Nema koristi od žaljenja na kraju.”)

Aksoy značenje ove poslovice definira na sljedeći način: „Posao koji je obavljen bez dobrog promišljanja puno puta čovjeku može naštetiti ili ga gurnuti u situaciju bez izlaza. U tom slučaju,

od žaljenja nema nikakve koristi.⁴⁷ Hrvatska je poslovice slikovitija; besmisao žaljenja za nečime što je nepovratno uništeno izražava metaforom prolivenog mlijeka koje se ne može popiti nakon što se prolije. Poruka koje prenose obje poslovice jest da ne vrijedi žaliti nakon što nešto ne obavimo dobro, što je tu je, rezultati su tu i žaljenje neće poboljšati situaciju u kojoj se nalazimo.

hrv. *Vuk dlaku mijenja, ali ćud nikada.*

tur. *Huyly huyundan vazgeçmez.* („Ćudljiv od ćudi ne odustaje.”)

Ovu poslovice koristimo kada želimo reći da neka osoba može promijeniti svoj izgled, ophođenje prema drugima, ponašanje i sl., ali u dubini duše ostaje ista, odnosno ne može promijeniti svoje temeljne crte ličnosti. Konotacija je poslovice negativna te se uglavnom koristi kako bi se naglasilo da određenim ljudima ili tipovima ljudi ne treba vjerovati, čak ni kada se čini da su se promijenili kao osobe. Hrvatska je poslovice u ovom slučaju slikovitija te poruku prenosi metaforom vuka koji mijenja svoj vanjski izgled, ali ne i unutrašnjost. Vrlo je vjerojatno u hrvatski došla iz latinskog (*Vulpes pilum mutat, non mores* („Lisica mijenja dlaku, ne i ćud”) - ovdje je leksička razlika zanemariva s obzirom da i vukovi i lisice pripadaju u porodicu *Canidae*). Motivacija korištenja leksema *vuk* vrlo vjerojatno proizlazi iz činjenice da su vukovi vrlo čest motiv u narodnim pričama te su obično simbol predatorstva, uništenja i zla. Čak je i u jednoj od najpoznatijih priča na svijetu - Crvenkapica - vuk glavni antagonist koji se pretvara da je Crvenkapičina baka kako bi djevojčicu namamio u svoje gladne ralje. Valja napomenuti da postoji još jedna turska poslovice s ovim značenjem, a glasi *Can çikar, huy çikmaz* te nam slikovito dočarava da će čovjek prije umrijeti, nego se istinski promijeniti.

hrv. *Strpljen, spašen.*

tur. *Sabreden derviş muradına ermiş.* („Strpljivi je derviš stigao do svog cilja.”)

Poslovice koja naglašava vrlinu strpljenja i upućuje nas da kada želimo nešto postići, budemo strpljivi, ne žurimo i ne očajavamo ako nam ne uspije iz prve. Turska je poslovice u ovom slučaju izrazito kulturološko-civilizacijski obojena s obzirom na to da sadrži motiv derviša –

⁴⁷Ömer Asim Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, VII izdanje (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2017), 430. (prev.a.)

islamskog mistika, odnosno sljedbenika sufizma. U sufijskoj je filozofiji strpljenje jedna od najvećih vrlina, a podrazumijeva demonstriranje čvrstine, mudrosti, izdržljivosti i hrabrosti pri susretu s bilo kakvim poteškoćama i problemima. Iz perspektive sufijskih mistika, "strpljenje je umjetnost izdržavanja boli, izbjegavanja žaljenja zbog boli te nepokazivanje straha zbog boli."⁴⁸ Mevlana Dželaludin Rumi, koji je živio u 13. stoljeću te je jedan od najpoznatijih i najvažnijih sufijskih mistika uopće, važnost strpljenja u sufijskoj filozofiji u sklopu svojeg epochalnog djela *Mesnevi*a slikovito ilustrira na primjeru pšenice koja prolazi jako dug put do toga da postane kruhom koji služi kao hrana ljudima, a taj njezin dug put od zrna do štruce je moguć samo uz strpljenje.⁴⁹

hrv. *Um caruje, snaga klade valja.*

tur. *Kalem kılıçtan keskindir.* („Olovka je oštija od mača.”)

Poslovica kojom se izražava superiornost uma, mudrosti i promišljanja nad sirovom fizičkom snagom. Na prvi se pogled ove dvije poslovice doimaju ekvivalentne po izboru sastavnica, no zapravo nisu; u hrvatskoj su poslovice korištene apstraktne imenice *um* i *snaga*, a u turskoj konkretne metaforičke reprezentacije ovih pojmova, odnosno leksemi u značenju „olovka” i „mač”. Moguće je turska poslovica nastala u vojnom kontekstu – sirova je snaga svakako potrebna kako bismo pobijedili neprijatelja, no pametna i promišljena strategija daleko je važnija. Osim toga, u povijesti nisu ostali zapamćeni najjači vojnici, nego najinteligentniji i najbolji vojskovođe i stratezi poput Napoleona Bonaparte, Julija Cezara, Aleksandra Velikog, Džingis-kana, Sun Tzua i sl. Hrvatska poslovica pak svoju značenjsku motivaciju vjerojatno vuče iz većeg društvenog vrednovanja inteligencije u odnosu na fizičku snagu te činjenice da se inteligencija i oštroumnost percipiraju kao važne osobine za vođe i rukovoditelje bilo kakve vrste, a upravo su oni ti koji se uvijek nalaze na vrhu socioekonomskog poretka, dakle caruju.

hrv. *Prošla baba s kolačima.*

tur. *İş işten geçmiş.* („Posao je prošao pored posla.”)

⁴⁸ Esma Sayan, "Tasavvuf kültüründeki "sabir" kavraminin psikolojik etkileri", *Batman University Journal of Life Sciences*, 1/1 (2012), 413. (prev.a.)

⁴⁹ Esma Sayan, "Tasavvuf" 420.

Ova je poslovice u značenju ‘propuštenih prilika’, odnosno koristimo ju kada želimo reći da je netko zakasnio da nešto napravi/ostvari. U ovome se slučaju hrvatska i turska poslovice podudaraju samo semantički; nemaju sličan izbor sastavnica niti sintaktičku strukturu te je hrvatska poslovice semantički mnogo slikovitija. Prema određenim izvorima⁵⁰, ‘baba’ iz ove poslovice je zapravo Margaret Douglas, žena koja je živjela u Škotskoj u prvoj polovici 18. stoljeća te je, nakon što joj je muž preminuo i nakon što je ostala sama s malim djetetom, počela prodavati kolače od kuće do kuće. S vremenom je postao običaj govoriti da je ‘prošla baba s kolačima’ kada bi Margaret pokucala na vrata i ne bi zatekla nikog prisutnog.

hrv. *Prošla baba s kolačima.*

tur. *Atı alan Üsküdar'ı geçti.* („Onaj koji je uzeo konja prošao je Üsküdar.”)

Ovdje navodimo još jednu tursku poslovice koja se semantički podudara s hrvatskom ‘babom s kolačima.’, no za razliku od turske poslovice u prethodnom primjeru, ova je kulturološko-geografski obilježena s obzirom da se spominje Üsküdar. Üsküdar je istanbulska četvrt koja se nalazi na anadolskoj strani Istanbula tik uz Bospor. Prolaskom ove četvrti dobro se zalazi u unutrašnjost azijske strane Istanbula te udaljava od centra grada, što je vrlo vjerojatno bila motivacija za nastajanje ove poslovice. Prema internetskom rječniku TDK, poslovice izražava „da je prilika propuštena i da se više ništa ne može učiniti.”

hrv. *Zrno po zrno - pogača, kamen po kamen - palača.*

tur. *Damlaya damlaya göl olur.* („Kap po kap – jezero.”)

Ovom se poslovice naglašava važnost strpljenja i ustrajanja, odnosno izražava se stav da se značajni rezultati mogu postići i uz manji trud ako je on kontinuiran i konzistentan. Često se koristi u situacijama kada nekoga pokušavamo ohrabriti da bude uporan i ne odustaje. Struktura poslovice i opća ideja koja stoji iza istih vrlo su slične, s obzirom da se obje temelje na konceptu odnosa sastavnog dijela s cjelinom (zrno kao dio pogače, kap kao dio jezera) te nastajanju cjeline malo po malo od sićušnih dijelova. Izbor se sastavnica razlikuje (zrno, kamen, kap - pogača, palača, jezero) te je u hrvatskome poslovice, u usporedbi s turskim, udvostručena, vjerojatno radi

⁵⁰ Lucija Kapural, "Tko je 'baba s kolačima' iz poznate poslovice?", *povijest.hr*, 21.11.2021. Dostupno na: <https://povijest.hr/jesteliznali/tko-je-baba-s-kolacima-iz-poznate-poslovice/>

efekta intenziviranja i rime (pogača - palača). Nijedna od ove dvije poslovice nije kulturološko-civilizacijski obilježena, no zanimljivo je primijetiti kako različiti narodi iste koncepte izražavaju na strukturalno sličan, ali sadržajno različit način.

4. ZAKLJUČAK

U ovome su diplomskome radu analizirani frazemi i poslovice u hrvatskome i turskome jeziku koje se značenjski i/ili strukturno podudaraju. Raščlambom je utvrđeno da se i frazemi i poslovice s obzirom na vrstu podudarnosti mogu svrstati u dvije kategorije: 1) oni koji se poklapaju samo značenjski te 2) oni koji se poklapaju i značenjski i strukturno, odnosno po izboru sastavnica. Kako navode mnogi frazeolozi i paremiolozi, frazemi i poslovice svojstveni su narodu iz kojega potječu, odražavaju njegovu kulturu, mentalitet i proživljena povijesna iskustva pa u tom smislu ne iznenađuju frazemi i poslovice koji se značenjski poklapaju, ali imaju različite konstituente. Valja napomenuti da ovu kategoriju frazema i poslovice možemo dodatno podijeliti u još dvije subkategorije: 1) frazemi i poslovice čije su razlike u izboru sastavnica kulturološko-civilizacijski obilježene, kao npr. u frazemu *Kadir geçesi doğmak* koji je značenjski ekvivalent hrvatskoga *biti rođen pod sretnom zvijezdom* ili u posloviци *Sabreden derviş muradına ermiş* koja je značenjski ekvivalent hrvatske *Strpljen, spašen* te 2) frazemi i poslovice čije razlike u izboru sastavnica nisu kulturološko-civilizacijski obilježene već svjedoče o tome da različiti narodi imaju slična ili ista iskustva, ali za njihovo izražavanje i ilustraciju koriste različite lekseme. Za utvrđivanje razloga koji stoje iza ovih razlika bila bi potrebna vrlo detaljna multidisciplinarna analiza, no možda ni ona ne bi urodila plodom jer je moguće da su neke razlike rezultat slučajnosti, odnosno ‘umjetničke slobode’ autora frazema/poslovice koji su često nepoznati. Kao primjer možemo navesti frazeme *maçji kaşalj / çocuk oyuncağı* te poslovice *Zrno po zrno - pogača, kamen po kamen - palača. / Damlaya damlaya göl olur.*

Unatoč kulturalno-civilizacijskoj specifičnosti frazema i poslovice, u hrvatskome i turskome jeziku možemo naći mnoge primjere koji se ne podudaraju samo značenjski, nego i po izboru sastavnica, primjerice frazemi *biti nečije oči i uši / göz kulak olmak* ili poslovice *Sam pao, sam se ubio. / Kendi düşen ağlamaz.* Navedeno je ranije u radu da frazemi rijetko nastaju poligenezom, odnosno istovremenim razvojem u dvama različitim jezicima te da je vrlo češći

razlog za postojanje strukturno sličnih ili istih frazema u različitim jezicima kalkiranje. Dubinsko rasvjetljivanje ovog pitanja izvan je opsega ovog rada, no kao rješenje možemo pretpostaviti činjenicu da, unatoč različitim kulturama, civilizacijskim pripadnostima, društvenim praksama i običajima pojedinih naroda, postoje univerzalna iskustva i doživljaji koji su zajednički gotovo cijelom čovječanstvu. Analizom strukturno bliskih frazema u hrvatskome i turskome zaključujemo da postoji nekoliko iskustvenih domena iz kojih su crpljene usporedbe sadržane u frazemima, a koje su univerzalne bez obzira na narodnu pripadnost. Te su iskustvene domene prirodne pojave (*hladan kao led / buz gibi soğuk; bijel kao snijeg / kar gibi beyaz*), životinje općenito, a pogotovo domaće (*praviti od muhe slona / pireyi deve yapmak; kao pas i mačka / kedi ile köpek gibi*) te dijelovi tijela (*biti nečije oči i uši / göz kulak olmak; dok trepneš / göz açıp kapatana kadar*). Što se poslovice tiče, one su često kulturološko-civilizacijski obilježene kao i frazemi te neki autori poput Aksoya inzistiraju na ovom njihovom obilježju kao jednom od temeljnih. U tom je kontekstu teško iznaći razloge postojanja strukturno bliskih poslovice u različitim jezicima i kulturama, no ako se okrenemo drugačijim razmišljanjima paremiologa, poput onoga Pavla Mikića i Danice Škare prema kojemu poslovice “uopćavaju i tipiziraju životne pojavnosti, nose poruku jedne sivevremenske istine te se stoga vrlo lako prenose iz jedne kulture u drugu”⁵¹ lakše je rastumačiti ovo pitanje. Dakle, poslovice zapravo kondenziraju i poopćavaju stoljeća narodnih i životnih iskustava u nekoliko riječi te ilustriraju pojave s kojima se gotovo svaki čovjek, bez obzira na nacionalnu ili civilizacijsku pripadnost, može poistovjetiti.

⁵¹ Pavao Mikić i Danica Škara, *Kontrastivni rječnik poslovice* (Zagreb, Školska knjiga, 1992), 25.

5. LITERATURA

1. Aksoy, Ömer Asim. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, VII izdanje. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2017.
2. Barić, Eugenija, Lončarić, Mijo, Malić, Dragica, Pavešić, Slavko, Peti, Mirko, Zečević, Vesna i Znika, Marija, ur..*Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 1997.
3. Battle, I. i Tous. J. Carob tree. *Ceratonia siliqua L. Promoting the conservation and use of underutilized and neglected crops*. Gatersleben: Institute of Plant Genetics and Crop Plant Research, Rim: Plant Genetic Resources Institute, 1997.
4. Bošković-Stulli, Maja. "Poslovice u zagrebačkom "Vjesniku"", *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 10/3 (1980), 77-86.
5. Fink-Arsovski, Željka. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press, 2002.
6. Glasse, Cyril, ur. *Enciklopedija islama*. Sarajevo: Libris, 2010.
7. Goff, Janet. "Foxes in Japanese Culture: Beautiful or Beastly?", *Japan Quarterly April-June* (1997), 66-77.
8. Heide, Martin. "The Domestication of the Camel: Biological, Archaeological and Inscriptional Evidence from Mesopotamia, Egypt, Israel and Arabia, and Literary Evidence from the Hebrew Bible", *Ugarit-Forschungen*, 42 (2010), 331-382.
9. Jernej, Josip. "Bilješke oko podrijetla naše frazeologije", *Suvremena lingvistika*, 41-41 (1996), 265-269.
10. Kenzhalin, Kuanyshbek. "Türk dünyasında deyim bilimi çalışmaları", *TÜRK DUNYASI, Dil ve Edebiyat Dergisi* (2017), 107-124.
11. Menac, Antica. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigra, 2007.
12. Mikić, Pavao i Škara, Danica. *Kontrastivni rječnik poslovica*. Zagreb, Školska knjiga, 1992.
13. Mikulić, Gordana. "On Understanding Proverbs", *STUDIA ETHNOLOGICA* 3 (1991), 145-149.
14. Öztürk, Tuba, ur. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Sait Matbaacılık, 2016.
15. Sayan, Esmâ. "Tasavvuf kültüründeki "sabir" kavraminin psikolojik etkileri", *Batman University Journal of Life Sciences*, 1/1 (2012), 413-422.
16. Šiljak-Jesenković, Amina. *Nad turskim i bosanskim frazikonom*. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 2003.
17. Turk, Marija. "Naznake o podrijetlu frazema", *FLUMINENSIA* 6 (2014), 37-47.
18. Turk, Marija i Opašić, Maja, "Supostavna raščlamba frazema", *FLUMINENSIA* 20 (2008), 19-31.
19. Vilko Endstrasser, "Poslovice u kontekstu", *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 28/1 (1991), 159-189.
20. Yaşar Sağlam, Musa. "Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2001), 45-51.

INTERNETSKI RJEČNICI I BAZE

1. Baza frazema hrvatskoga jezika. Dostupno na: <http://frazemi.ihjj.hr/>
2. Baza frazema hrvatskoga jezika. "hladan" Dostupno na: <http://frazemi.ihjj.hr/search/?q=hladan> Datum pristupa 16.10.2021.
3. Baza frazema hrvatskoga jezika. "lukav" Dostupno na: <http://frazemi.ihjj.hr/search/?q=lukav> Datum pristupa 16.10.2021.
4. Baza frazema hrvatskoga jezika. "snijeg" Dostupno na: <http://frazemi.ihjj.hr/search/?q=snijeg> Datum pristupa 16.10.2021.
5. Farlex Dictionary of Idioms. "smoke the peace pipe with." Dostupno na: <https://idioms.thefreedictionary.com/smoke+the+peace+pipe+with>
6. Hrvatski jezični portal. Dostupno na: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=main>
7. Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. Dostupno na: <https://sozluk.gov.tr/>

INTERNETSKI IZVORI

1. Et ve süt kurumu, Tarihçesi. Dostupno na: <https://www.esk.gov.tr/tr/10954/Tarihcesi> Datum pristupa 28.1.2022.
2. Greenwood, Dan. "How Long Do Bees Take To Make Honey?", BeehiveHero. Dostupno na: <https://beehivehero.com/how-long-does-it-take-for-bees-to-make-honey/> Datum pristupa 9.11.2021.
3. Kapural, Lucija "Tko je 'baba s kolačima' iz poznate poslovice?", povijest.hr, 21.11.2021. Dostupno na: <https://povijest.hr/jesteliznali/tko-je-baba-s-kolacima-iz-poznate-poslovice/> Datum pristupa 27.12.2021.
4. Khan, Nazir, Hindy, Ibrahim i Suleiman, Omar. *Why Laylatul Qadr? The Significance & Virtues of the Most Important Night of the Year*. Institut Yaqeen, 2018. Dostupno na: <https://yaqeeninstitute.org/read/paper/why-laylatul-qadr-the-significance-virtues-of-the-most-important-night-of-the-year#ftnt10> Datum pristupa 15.1.2021.
5. Vukoja, Frano. "Što znači...Alajbegova slama", Večernji list, 5.8.2013. Dostupno na: <https://www.vecernji.ba/sto-znaci-alajbegova-slama-594422> Datum pristupa 22.1.2021.
6. "Yağma Hasan'ın Böreği deyiminin anlamı ve kısaca hikâyesi", EğitimSistem, 12.5.2016. Dostupno na: <https://www.egitimsistem.com/yagma-hasanin-boregi-deyiminin-anlami-ve-kisaca-hikayesi-46725h.htm> Datum pristupa 25.1.2022.

SAŽETAK

Frazem je sintagmatska cijelina u kojoj sastavnice gube primarno značenje te dobivaju novo, preneseno značenje pri čemu značenje frazema nije zbroj značenja njegovih sastavnica, a poslovice su tradicionalne izreke nepromjenjiva oblika koje prenose neku etičku ili filozofsku istinu ili mudro zapažanje o životu, svijetu ili ljudskoj prirodi. U ovome su radu analizirani frazemi i poslovice u hrvatskome i turskome jeziku koji su strukturno i značenjski bliski te su obje vrste jezičnih jedinica podijeljene u kategorije ovisno o tome podudaraju li se samo značenjski ili i značenjski i po izboru sastavnica. Analizom smo zaključili da su frazemi i poslovice koji se podudaraju samo značenjski često kulturološko-civilizacijski obilježeni, a ako nisu, njihove razlike su uglavnom rezultat slučajnosti, odnosno različitog izbora sastavnica od strane njihovih autora. Frazemi i poslovice koji se podudaraju i značenjski i strukturno ilustriraju univerzalna, tipizirana ljudska iskustva te uglavnom crpe sastavnice iz iskustvenih domena poput interakcija sa životinjama, ljudskog tijela i prirodnih pojava koje su poznate cijelome čovječanstvu.

Ključne riječi: frazem, poslovice, frazeologija, paremiologija, hrvatski jezik, turski jezik

ABSTRACT

An idiom is a lexical bundle whose constituents lose their primary meaning and gain a new, metaphorical one where the meaning of an idiom is not the sum of meanings of its constituents. Proverbs are traditional adages of immutable form that convey ethical or philosophical truth or wise observation of life, world or human nature. In this paper, structurally and semantically similar phrases and proverbs in Croatian and Turkish are analyzed and both types of linguistic units are divided into categories depending on whether they match only semantically or semantically and by constituents they are made up of. By analysis we concluded that phrases and proverbs that match only semantically are often culturally and civilizationally specific, and if they are not, their differences are mainly the result of coincidence, that is, different choice of constituents by their authors. Phrases and proverbs that overlap both semantically and structurally illustrate universal, typified human experiences and their constituents are mainly drawn from domains of experience such as interactions with animals, the human body and natural phenomena known to all mankind.

Keywords: idiom, proverb, phraseology, paremiology, Croatian language, Turkish language